

To essays om universitetspolitikken og det venligt-fjendtlige samarbejde mellem forskerne

Bredsdorff, Nils

Publication date:
2008

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Bredsdorff, N. (2008). *To essays om universitetspolitikken og det venligt-fjendtlige samarbejde mellem forskerne*. (s. 1-59). Roskilde Universitetsbibliotek.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@ruc.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

**To essays om universitetspolitikken og
det venligt-fjendtlige samarbejde mellem
forskerne**

Nils Bredsdorff

Roskilde Universitetsbibliotek

To essays om universitetspolitikken og det venligt-fjendtlige samarbejde mellem forskere

**Den akademiske fornuftskritiks elendighed
og
Den sociale konstruktion af objektivitet og videnskab**

Nils Bredsdorff

To essays om universitetspolitikken og det venligt-fjendtlige samarbejde mellem forskerne/ Nils Bredsdorff

Skriftserie fra Roskilde Universitetsbibliotek nr. 50

Roskilde marts 2008

ISSN 0105-564x

ISBN 978-87-7349-721-0

Elektronisk version <http://www.rub.ruc.dk/rub/omrub/publikationer.shtml>

Illustration på forsiden: John Tenniel fra Lewis Carroll, *Bag spejlet*, kapitel 8, "Det er min opfindelse", Gyldendal, Kbh. 1977

Roskilde Universitetsbibliotek

Universitetsvej 1

4000 Roskilde Universitetsbibliotek

4674 2233

Tryk: Roskilde Universitetstryk

Tak for ideer og kritik til Leif Hansen, Finn Hansson og Andrzej Dabrowski

Forord

Om universiteternes modsætningsfyldte kriser

For et par år siden skrev den kendte, norske politolog og forvaltningsforsker Johan P. Olsen en artikel om de europæiske universiteters krise.¹ Den er ikke blevet inddraget i den danske debat om verdens værste universitetslov eller mere generelt om den europæiske universitetspolitik efter Bologna- og Barcelona-målsætningerne. Det er en skam, fordi artiklen er en krisediagnose over nedbrydningen af den traditionelle europæiske universitetsautonomi og forandringen i universiteternes funktion. Den er samtidig en slags manual over de spændinger, der eksisterer i alle de forskellige universitetspolitiske strategier, der historisk set har været forsøgt og stadig forsøges i både europæiske og amerikanske undervisningsministerier og universitetsledelser – men som også eksisterer i de begyndende oppositionelle og kritiske tendenser, som endelig synes at bryde frem.

Artiklen fokuserer på de indre modsætninger, konflikter og dilemmaer i deres sammenhæng med de alle steder diskuterede ydre pres – globalisering, videnssamfund osv. Olsen skitserer 4 'visions of the university', som er delvist sammenfaldende med den historiske udvikling og delvist med forskellige ideologisk-politiske forestillinger om universitetets placering og funktion i samfundet. Billederne eksisterer samtidig og er konkurrerende modeller med forskellige konstitutive elementer, som i samspil med omgivelsernes pres bestemmer hvilket billede/model, der aktuelt er herskende. Men sammenfletningen af de 4 'visions' skaber modsætninger og dynamikker, som det er vigtigt at have øje for, hvis man skal have en kvalificeret mening om den nuværende situations potentialer. Herunder i tabellen fra artiklen er disse 'konstitutionelle' forhold sammenfattet.

¹ The Institutional Dynamics of the (European) University, Working paper no 15/March 2005, Arena, University of Oslo, Fås online <http://www.arena.uio.no>

<p><i>Autonomy:</i></p>	<p>University operations and dynamics are governed by internal factors</p>	<p>University operations and dynamics are governed by environmental factors</p>
<p><i>Conflict:</i></p> <p>Actors have <i>shared</i> norms and objectives</p>	<p><i>The University is a self-governing community of scholars</i></p> <p><u>Constitutive logic:</u> Free inquiry, truth finding, rationality and expertise.</p> <p><u>Criteria of assessment:</u> Scientific quality.</p> <p><u>Reasons for autonomy:</u> Constitutive principle of the University as an institution: authority to the best qualified.</p> <p><u>Change:</u> Driven by the internal dynamics of science. Slow reinterpretation of institutional identity. Rapid and radical change only with performance crises.</p>	<p><i>The University is an instrument for national political agendas</i></p> <p><u>Constitutive logic:</u> Administrative: Implementing predetermined political objectives.</p> <p><u>Criteria of assessment:</u> Effective and efficient achievement of national purposes.</p> <p><u>Reasons for autonomy:</u> Delegated and based on relative efficiency.</p> <p><u>Change:</u> Political decisions, priorities, designs as a function of elections, coalition formation and breakdowns and changing political leadership.</p>
<p>Actors have <i>conflicting</i> norms and objectives</p>	<p><i>The University is a representative democracy</i></p> <p><u>Constitutive logic:</u> Interest representation, elections, bargaining and majority decisions.</p> <p><u>Criteria of assessment:</u> Who gets what: Accommodating internal interests.</p> <p><u>Reasons for autonomy:</u> Mixed (work-place democracy, functional competence, <i>realpolitik</i>).</p> <p><u>Change:</u> Depends on bargaining and conflict resolution and changes in power, interests, and alliances.</p>	<p><i>The University is a service enterprise embedded in competitive markets</i></p> <p><u>Constitutive logic:</u> Community service. Part of a system of market exchange and price systems.</p> <p><u>Criteria of assessment:</u> Meeting community demands. Economy, efficiency, flexibility, survival.</p> <p><u>Reasons for autonomy:</u> Responsiveness to “stakeholders” and external exigencies, survival.</p> <p><u>Change:</u> Competitive selection or rational learning. Entrepreneurship and adapting to changing circumstances and sovereign customers.</p>

Olsen fremdrager en række konkrete forhold til at belyse situationen: Generel vækst, differentiering og fusioner eller rationaliserende sammenlægning skaber

konkurrerende identiteter og loyaliteter. Nogle universiteter bliver et "accidental agglomerate of co-habituating fields and individuals at the price of reduced community-feeling" Og dertil kommer, at det langt fra er sikkert, at forskere, andre universitetsansatte og studenter er enige om de basale problemfelter såsom akademisk frihed, sammenhæng mellem forskning og undervisning, autonomi og det modsætningsfyldte forhold mellem 'excellence and equality'. Både den nødvendige og den overflødige vækst i universiteternes forvaltningsapparater skaber nye modsætninger og en medfølgende managementtænkning, taget direkte fra den ideologi, som præger "det private markedsorienterede firma."² Kunne man kontrært forestille sig en universitetsforvaltning, der så sig selv "as special, requiring principles and rules of its own?" De nye bestyrelser og udpegede rektorer og ledere, som kommer til overalt, ses som truende for universiteterne, men, siger Olsen, de er en integreret og legitim del af de bedste amerikanske forskningsuniversiteter.

Økonomiske problemer har altid eksisteret, men "Universitetets dage som havende den ubestridte forrang til at beskæftige sig med samfundets problemer er forbi", og nu skal fonde og bevillingsmyndigheder overbevises om, at det er værd at støtte universitetet i fremtiden. Dette overtalelsesarbejde skaber modsætninger til forestillingerne om autonomi og "academic excellence.". Universiteterne må lære at skelne mellem forsvar for konstitutive værdier og principper i kampen mod de stadige reformer på den ene side og så forsvar for "privilegier, egeninteresser og ordinær dovenskab" på den anden.

² Op. cit. s. 33. Påstanden om managementtænkningens udbredelse til universiteterne ses tit.. Referencer er det også hos Olsen småt med. Derfor se: professor Bodo Zeuners afskedsforelæsning fra Otto Suhr instituttet FU Berlin, som former sig som en detaljeret gennemgang af den sproglige og styringsmæssige markedsgørelse af videnskaben. Beskrivelsen rummer alle muligheder for genkendelse for danske universitetsansatte fra KU til RUC Die freie Universität Berlin vor dem Börsengang? Bemerkungen zur Ökonomisierung der Wissenschaft i: Prokla, Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft Heft 148, 37.Jg. 2007, Nr. 3 s. 325-350.

Den danske universitetslov er et godt eksempel på problemerne.³ Olsen nævner den ikke, men den er jo vedtaget af et meget bredt folketingsflertal, som, trods dens mere og mere åbenlyse mangler, stadig bakker op om den. Det understreger, at universiteterne i kampen mod reformvanviddet må finde en balance mellem kravet om autonomi og anerkendelse af retten til demokratisk kontrol og intervention.

”Historically, there is ample evidence that the university’s identity and integrity can be threatened from outside. But conflicts are not necessarily between the university and the rest of society. More likely there are disagreements within the university, among political actors and societal groups. Neither is it obvious how different universities will cope with the dilemma they face and that they will always give priority to academic excellence and freedom. Actors within the university can also threaten its identity and integrity, for example through purely self-interested rather than principled behaviour, or by rejecting academic ideals such as truth and objectivity as unrealistic or outdated.”⁴(s. 37)

I denne modsætningsfyldte situation udspiller der sig for tiden et ulmende oprør eller i al fald en svag kritisk opposition. Der er mange grunde til, at kritikken er svag, en af de vigtigste er, at modstanden udfolder sig under ny-autoritære magtforhold, jf forholdene på humaniora på Københavns Universitetet. Imidlertid er der en afgørende del af den universitære hverdag, som sjældent behandles, og som foregår under forhold, som forskerne kunne have større indflydelse på end på de ydre magtforhold. Det er denne ’indre’ virkelighed mine to artikler handler om – det videnskabelige arbejdes muligheder og modsætninger.

³ Som en introduktion til problemerne se Jørgen Grønnegård Christensens kronik i Politiken 11.07.06 og Tom Fenchels, Johnny Kondrups og Bjørn Quistorffs kronik smst d. 22.02.08. Ingen af dem just universitetsoprørere og dog de skarpeste og mest indsigtfulde kritikere, selvom de ikke lægger helt så megen vægt på de indre modsætninger. Deres kritik har lige så stor virkning på det massive politiske flertal, som var de historiske studenteroprøreres.

⁴ Olsen op. cit. s.37

Formodentlig er det sådan, at regler og normer for det videnskabelige arbejde bringes til debat, når videnskabelige institutioner er under pres. Både Mertons og Poppers videnskabspolitiske overvejelser er skrevet i sådanne situationer. Universiteterne har været under pres i det seneste årti både indefra og udefra – Olsen skal gælde som henvisning til de udefra kommende forandringer – universitetsloven er et eksempel – men mit udgangspunkt i disse artikler er det indre pres fra videnskabsteoretisk relativisme og fornuftskritik, som giver åndelig føde til de selvdestruktive tendenser, der ligger i selve det videnskabelige arbejdes sociale karakter – kort sagt: Tendenser i den specifikke sociale organisering af den systematiske kritik blokerer for livsnerven i det videnskabelige arbejde.

I den første artikel om den akademiske fornuftskritik hævdes, at socialkonstruktivismens relativisme og privatisering af den videnskabelige fortolkning blot en ekstrem udgave af den hidtil herskende akademiske borgfred. Det fører til en diskussion af de akademiske arbejdsforhold, som bruger Magtudredningen som eksempel på en ikke-konstruktivistisk, men pluralistisk forskningspolitik, der skal dæmme op for 'ukollegial' kritik. Det forløsende begreb er 'triangulering', hvor man angiveligt får en mere dækkende og nuanceret beskrivelse, hvis man anvender en flerhed af metoder. Men der er Magtudredningens udgave grotesk nok ikke indbygget nogen forudsætning om, at disse metoder skal forholde sig til hinanden eller kritisere hinanden. Mens socialkonstruktivismen offensivt erklærer metodediskussionen død, så lægger Magtudredningens mainstream ledelse den stille til hvile. Resultatet er det samme.

For at komme ud af den trøstesløse situation introduceres via Habermas' overvejelser over det særlige ved de akademiske arbejdsforhold og -uddannelser Poppers berømte udtryk *Det Venligt-fjendtlige Samarbejde mellem Forskerne* for at få greb om de grundlæggende sociale relationer, der hele tiden truer med at blive nedbrudt eller perverteret til alene at være almindeligt lønarbejde.

Næste artikel graver lidt mere ned i relativismen og metodeløsheden ved at fremdrage nogle eksempler på fremtrædende konstruktivisternes arbejde. Den konkrete beskrivelse af socialkonstruktivismernes eller konstruktionismernes hærgen på universiteterne og den legitimering, de har givet til mainstream socialvidenskabens anarkopluralisme, læs anything goes, er forudsætningen for at forstå, hvorfor det er nødvendigt at læse de tilsyneladende antikverede diskussioner af videnskabsmandens moral i skikkelse af Mertons CUDO's og Poppers institutionalisering af Det Venligt-fjendtlige Samarbejde på ny. For at lette den for nogen sikkert provokerende overgang til de to 'døde hunde' diskuteres først en af konstruktivismens bannerførere Umberto Eco. Hans selvopgør med den ekstreme relativisme – min tolkning er lige så god som din – fører ham frem til en kærligt provokerende henvisning til en popperiansk opfattelse af, at det er muligt at dømme nogle fortolkninger dårligere end andre. Poppers indimellem idealistisk prægede analyser og forslag diskuteres herefter mere indgående i relation til den aktuelle baggrund af vild reorganisering og dyb krise i det videnskabelige arbejde og hos dets udøvere. Det forsøges vist, at Poppers kritik-begreb er brugbart som grundstamme i en ny universitetspolitik. Endelig afrundes diskussionen med Bourdieus 'Popper-like' analyse af den videnskabelige habitus' særegenhed.

Vendingen mod de indre årsager til krisen betyder ikke, at de ydre årsager og det politiske og økonomiske pres på universiteterne er mindre interessante eller vigtige – de må blot behandles for sig – her skal der tages fat på det, som ingen vil tale om.

Den akademiske fornuftskritiks elendighed

De sidste 30 års samfundsvidenskabelig og humanistisk filosofi og videnskabsteori har været præget af et opgør med oplysningstænkningen og troen på den menneskelige fornuft. Henrik Kaare Nielsen kalder det en "bevægelse bort fra et fornuftsbaseret, kritisk ræsonnement (...) i den akademiske verden".⁵ Det er en pænere måde at omtale socialkonstruktivismens ødelæggende effekt på universitetsforskningen og derigennem kritisere den aktuelle universitets – og videnskabspolitik

Min kritik af den akademiske fornuftskritiks hærgen er ikke primært en filosofisk kritik, men derimod som videnskabspolitisk kritik af den elendighed, der har sat sit afgørende præg på hele det akademiske liv og gjort det elendig set i forhold til indspark, prægning, korrektion og kritik herfra i den samfundsmæssige deliberationsproces.⁶

Habermas' omfattende analyser og kritikker af de centrale postmoderne forfatteres fornuftskritik var imidlertid ikke i stand til at bremse bare antydningvis deres sejrsgang i den akademiske verden. For tyve år siden skrev han: "Jeg tror ikke, at den vesterlandske 'logocentrisme' skyldes for meget fornuft, men derimod for lidt" i et af sine mange dagsaktuelle interventionsforsøg, her rettet mod Derrida og mod den totale rationalitets- og fornuftskritik. "Korstoget mod en til totalitet oppustet instrumentel fornuft antager selv totalitære træk."⁷ Hans forsoning med Derrida om Europapolitikken får set i

⁵ Kultur- og samfundskritikkens aktualitet, indledningsessay i Henrik Kaare Nielsen og Finn Horn (red.) *Kritik som deltagelse*, Århus, Klim 2006 s. 111-32 her s. 13. Denne artikel er en lettere revideret version af den sidste del af mit indlæg i bogen, *Den diskursive strids produktive kraft*, s. 175 – 191.

⁶ Den filosofiske kritik, jeg læner mig op ad til dette formål er leveret for længst af Habermas *The philosophical discourse of Modernity*, Polity Press, 1987 (da: *Politisk filosofi*, Gyldendal 2001 for de to vigtigste artikler i denne sammenhæng. En anden vej ud af subjektfilosofien og Det modernes normative indhold).

⁷ Rationalitetskritikkens grunde vande in: *politisk revy* nr. 500 september 1986 s. 24-25 her s. 25, fra Untiefen des Rationalitätskritik in: *Die neue Unübersichtlichkeit*,

bakspejlet desværre deres tidligere blodige modsætninger til at fortone sig som akademiske skærmydsler og legitimerer den fortsatte afvisning af at tage kritikken alvorligt. Konstruktivism og diskursteori indtog dominerende positioner i mange fag og lagde systematisk al faglig kritik død ved en udbredt teoretisk legitimering af den enkelte forskers konstruktion af problem- og analysetilgang og resultatfortolkning som privat fortolkning, der er principielt lige så god som enhver anden videnskabelig fortolkning. Det gav og giver simpelthen principielt ingen mening at rejse faglige eller diskursive stridigheder. Og det blev og bliver aldrig tematiseret, at det var og er påfaldende, hvor godt denne konstruktivistiske, teoretisk begrundede isolationisme og solipsisme passer med og legitimerer af rolige og stridsløse arbejdsforhold for lektorer og professorer.

Centrale postmoderne danske forskere og generationer af studenter har citeret og forsøgt at anvende Foucaults udsagn: "One ought to read everything, study everything. In other words, one must have at one's disposal the general archive of a period at a given moment."⁸ Læs alt, en flabet og næsten terroriserende fransk professoral og lærd bemærkning. Mantraet giver ironisk nok støtte til et næsten 'moderne' standpunkt i metodediskussionen om muligheden for rekonstruktion af den sociale virkelighed. I hvert fald udelukker mantraet det 'post-moderne' standpunkt, som argumenterer for berettigelsen af lokale og

Frankfurt 1985. Artiklen er nærmest undtagelsen, der bekræfter reglen om den habermaske filosofikritiks usynlighed i Danmark. Derimod var hans system-livsverden metafor i høj kurs den gang, men uden dens brod mod fornuftskritikken og helt i overensstemmelse med traditionen diskuteret isoleret fra datidens stigende interesse for de postmoderne filosoffer.

⁸ The Order of Things, et interview in: J.D.Faubion, *Essential works of Foucault*, vol 2 s. 263, The New Press, New York, 1998, citeret fra Niels Åkerstrøm, *Diskursive analysestrategier*, Nyt fra Samfundsvidenskaberne, Kbh 1999 s. 47. Dyrberg m.fl. *Diskursteorien på arbejde* op. cit. citerer indirekte det samme sted s. 325. Ingen af dem har forstået betydningen af ordene bør og skal i metodologisk henseende, jf. min *Diskurskritik - Om italesættelse af grænserne for fortolkning*, Skriftserie fra Roskilde Universitetsbibliotek nr. 40, 2003 s. 41 ff. De to linier før citatet lyder: "For *The birth of the clinic* I read every medical work of importance for the methodology of the period 1780-1820. The choices that one could make are inadmissible and shouldn't exist." Få linier før hedder det umisforståeligt: "...in fact, there should not be any privileged choice. One should be able to read everything, to know all institutions and all the practices." (s. 262)

individuelle perspektiver på kildevalg og tolkning – kilden er en konstruktion og alt er fortolkning.⁹ Men det leder netop også i sin provokation blikket mod stramning af lærernes og forskernes ansættelses- og arbejdsforhold – noget, Dyrberg m. fl. i deres udbredte lærebog opfangede med den berygtede neologisme, at læs-alt-mantraet fører til ”empiridøden” og derfor må omgås ved forskellige ”genveje” til forbedring af arbejdsforholdene form forskerne. (Dyrberg 2000: 325).

Det er imidlertid værd at gå ind på arbejdsforholdene mere direkte – masseuniversitet, lønarbejderbevidsthed, voldsom forandring i hierarkiet før fastansættelse, dvs. morakkeri og røvslikkeri, internationaliseringens krav om udlandsophold og international publicering, alt sammen svækkelse af, hvad der måtte have været af krav til besværlige akademiske funktioner som kollegial kritik, opgør med egne fordomme osv. Det berømte ’venligt-fjendtlige’ arbejds- og forskningsmiljø, som Popper taler om, er tydeligvis et barn af det engelske universitetssystemets blanding af ro og fred og lange roture på Oxbridges floder og – ’overskud til uhæmmet konkurrence tilsat personlige fjendskaber. Nu er kun den uhæmmede konkurrence tilbage fra kampen om den rigtige kandidatksamensprofil, om Ph.D-stipendierne og adjunkturerne, og om spillet om lektoraterne, underlagt en stigende grad af forskningsvogtning og krav om postdoc-aktiviteter. ”Det er ren Monty Python. Lærerne får at vide, at de skal løbe stærkere – i alle retninger. Vi skal undervise mere, formidle mere, evaluere mere, vejlede mere, efteruddanne mere. Lærerne fanges i et krydspres. Der er flere tabere: Dels kvaliteten i det vi laver, og dels endnu mindre tid til forskning”.¹⁰

⁹ ”Der er ingen på forhånd givne kilder derude. Kilder konstrueres analysestrategisk som redskab til at opnå empirifølsomhed.” Åkerstrøm op. cit. s. 184. Men hvis alt skal læses, er det fordi kilden ikke blot er en konstruktion, og fordi der faktisk findes kilder ’derude’. Til gengæld er det konstruktivistiske standpunkt passende til den universitære hverdag – det immuniserer mod kritik og bagatelliserer problemer med kildeindsamlingen.

¹⁰ Interview med Lektor Jens Erik Kristensen, Uheldigt knæfald for ny læringskultur in: *Forskerforum* nr. 178, november 2004 s. 12. Hele interviewet er et særsyn af præcis kritik af postmoderne læringsideologi og terapeutiseringen af universitetslærerarbejdet.

Universitetshverdagen kunne forsyne os med endnu flere absurditeter, men inden vi fortaber os i selvmedlidenhed og forklaringer, der bliver undskyldninger, fordi misèren jo historisk ikke er startet med de forringede arbejdsforhold, så lad os tage et frisk pust:

”Med til dette noget forstemmende billede hører også, at den interne gensidige kritik blandt forskerne synes at være tørret ind. Fagligt har der (i samfundsvidenskaberne NB) været tendenser til konformisme, og hvad man kan kalde en ”bekvemmelighedsrelativisme”, en tolerance over for indbyrdes modsigende teorier og resultater, der er udartet til ligegyldighed. ... Der har i hvert fald bredt sig et skær af kollegiale normer og holdninger, der stempler kritik som nærmest værende i strid med god tone og måske ligefrem skadelig. Et illustrativt eksempel er debatten, eller snarere fraværet af debat i forskningsmiljøerne i forbindelse med Magtudredningen.”¹¹

Denne norm og disse holdninger, som skyer konflikter og antydninger af akademiske fejder, for ikke at tale om science wars, kan, som det fremgår, ikke alene forklares med ændringer i arbejdsmiljøet. Der er givetvis en række andre samfundsmæssige udviklingstendenser (faglig differentiering, ekstrauniversitære videnscentre, globalisering, konkurrence), som vi er alt for gode til at hive frem for at skjule det, vi ikke vil snakke om, det åndelige forfald ikke til ’forkerte’ teoretiske positioner, men til en ukritisk isolationisme, som legitimeres af de nye teoretiske positioner.

Den generelle norm er ikke-indblanding og denne norm bestemmer eller farver tilsyneladende alle andre hensyn. Den akademiske debats interne forvitring, og det deraf følgende bortfald af en løbende vedligeholdelse af faglige standarder og normer for acceptabel faglighed, har ført til, at videnskabsfolk har reduceret sig selv til passive eksperter, der svarer, når de bliver spurgt. Og spurgt af

¹¹ Heine Andersen, Samfundsvidenskaber i videnssamfundet – muligheder og trusler in: *Grus* nr. 72 (dec. 2004)s. 7-28 her s. 25.

medier, som i stigende grad er uvidende om faglige spørgsmål, men hvis uvidenhed i stigende grad samtidig sløres af en voldsomt voksende standsbevidsthed, som mangler enhver faglig begrundelse. Men ikke blot kan videnskabsfolkene nu manipuleres og 'skæres', så deres udsagn tilpasses dagens sag eller vinkel, men de kommentarer, der bliver resultatet, kritiseres aldrig af kolleger. Tværtimod, udsagnene systematiseres – regeringens udvalg – karakteristisk nok kaldt Tænk tank - til forskningsformidling insisterer med støtte fra universiteterne på, at forskerne skal tilpasse sig de formidlingskrav, medierne sætter. I *Forsk og fortæl* opstilles en række krav og forslag til forskningsformidlingen. Flere handler om mediekurser og om formidlingskunnen, ingen handler om, hvilke standarder der er for formidling og popularisering. Det tematiseres overhovedet ikke at den skepsis som borgerne angiveligt har over for forskningen, dels kunne stamme fra, at man ikke kan forvente selv- eller intern kritik fra den videnskabelige verden, men også at den skepsis ikke imødekommes ved mere eller mindre smarte kommunikations- og marketingsstrategier, men ved at den kritiske standard forbedres.

"På universiteter og andre forskningsinstitutioner skal der skabes gode rammer for forskernes arbejde med forskningskommunikation. Det handler i høj grad om at ændre kulturen og traditionerne, men også om at skabe incitament for forskerne til at formidle til et alment publikum og om at udvikle forskernes formidlingskompetencer.

Et særlig kritisk punkt i forskningskommunikationen er mødet mellem forskere og journalister. Her er der behov for at styrke forskernes kendskab til pressens arbejdsmetoder og deres mod til at opsøge medierne med en relevant historie – og omvendt er der behov for, at journalister får en bedre forståelse for forskeres arbejdsmetoder og forskeres behov for forbehold og nuancer."¹²

¹² *Tænk tanken vedrørende forståelse for forskning, Forsk og fortæl*, Videnskabsministeriet maj 2004, kapitel 8, elektronisk udgave: <http://www.vtu.dk/fsk/div/forstaelsefor/forskogfortael/index.htm> Ved hjælp af Søren Wenneberg fra Handelshøjskolen, som også har gjort sig bemærket med forslag til netop konstruktion af sociale rum for forskning, blev det slået fast som en kendsgerning, at "Forskere skal profileres" Information 29.-30. maj 2004.

Det foreslås i udspillet, at 2 % af universiteternes budgetter skal gå til forskningsformidling eller branding af forskningen. Den tidligere direktør i Forskningsministeriet Jens Morten Hansen siger det lidt forsigtigt: ”Det er vigtigt at markedsføre forskere, fordi forskningen er international. Omtale er vigtig for at gøre opmærksom på, at vi kan gøre noget her i landet. Det skaber tillid til at der er et frugtbart intellektuelt miljø i Danmark, som er værd at beskæftige sig med.” Mens Søren Wenneberg fra Handelshøjskolen i København helt har opgivet kvalitetskriteriet og overgivet sig til markedet: ”Bare det, at der er synlighed omkring, at der findes danske forskere, der har noget at byde på, mener jeg klart, er et plus for hele forsknings-Danmark. Det er ærgerligt, at der er så få, der er synlige.”¹³

Det ser absurd ud, når det trækkes frem, men det vækker ingen debat i hverdagen. Det gør det heller ikke, når samfundsforskere proklamerer nye samfundstyper og forandring i de grundlæggende politiske magtforhold, netværkssamfund og informationssamfund, globalisering og regionalisering. Det vigtigste er at de profilerer sig, meriterer sig og kan kommunikere – skidt med, hvad de kommunikerer. Når nogle af de fremmeste i dansk samfundsvidenskab, Magtudredningens ledelse, uden at bekymre sig om at argumentere, meddeler en kritiker, at han har taget deres arbejde alt for alvorligt og tillagt deres 15 sider lange afgrænsning af centrale begreber i en bestemmelse af magten for stor vægt, så har det ikke fået nogen andre forskere til at rynke brynene. Den faglige isolation giver vækstmuligheder for en ny professoral magtbrynde, fordi den kollegiale kritik ikke frygtes:

”Curt Sørensen tillægger det stor betydning, at vi har valgt at bruge betegnelsen ”informationssamfund” som en samlebetegnelse for nogle af de træk, der kendetegner det nuværende danske samfund. Hertil er blot at sige, at denne betegnelse er en heuristik, der ikke har de store konsekvenser for vore konklusioner. Vi anvender betegnelsen som en praktisk samlebetegnelse, for

¹³ *Information* 29.-30. maj 2004

de ændringer, der kendetegner dagens samfund med hensyn til teknologi/organisation og kultur og rationalitetsformer.”¹⁴

Netværkssamfund, informationssamfund, risikosamfund, velfærdssamfund. Både videnskabeligt og politisk tømmes begreberne for indhold. Alt synes lige godt; 'der hvor der mangler et begreb, der dukker der altid et ord op i rette tid.' Magtudredningsledelsen er ikke særlig postmoderne og slet ikke oplysningskritisk, men den har affundet sig med de spilleregler og den videnskabspraksis, som relativismen og konstruktivismen har udvirket. Den er et symptom på, hvor galt det står til.

Det er min erfaring fra diskussion og undervisning på universiteterne om disse forhold, at problemstillingen afvises, og at eksemplerne ofte betragtes som pinlige, men enestående og slet ikke illustrative. Nogle af de bedste eksempler har da også en karakter, der opfordrer til mistro. Som f.eks. dette herostratisk berømte udpluk af metodeafsnittet i en meget anvendt lærebog i samfundsvidenskab: "Erkendelsens blik er konstituerende for verden i den forstand, at den ubestemmelige eksistens først får en bestemt form, når den konstrueres i og igennem vores teoretiske eller praktiske diskurs. Det er her epistemologi og ontologi for alvor flyder sammen" (Dyrberg 2000: 319)

Forfatterens kolleger bøjer nakken og lader stå til, hvor de burde bruge deres tid på at fortælle studenterne, at det betyder, at stolen, de sætter sig på for høre

¹⁴ Jørgen Goul Andersen m.fl. Replik til Curt Sørensen in: *Grus* nr. 72, 2004 s. 101-105 her s. 103. Formodentlig ville et spørgsmål om f.eks. indholdet af 'betegnelsen' rationalitetsformer også medføre en bemærkning om, at det bare var en heuristik, der ikke har den store betydning for noget som helst. Pace Max Weber.

Afsnittet i ledelsens afslutningsrapport *Magt og demokrati i Danmark*, Århus 2004 hedder 'De overordnede samfundsændringer', s. 35-50 og er et studie i løsagtig sprogbrug og mangel på at tage sit eget teori- og metodegrundlag alvorligt. Se min Læsninger i udredningen af magten in: *Grus* nr. 71 s. 7-44. I forbindelse med det nye indlæg fra Magtudredningsledelsen er det vel rimeligt at foreslå læseren at sætte en anden 'samlebetegnelse', RISIKOSAMFUND, ind i stedet og overveje, om sætningen "en heuristik, der ikke har de store konsekvenser" er et rimeligt argument i en videnskabelig/ kollegial debat. Det forekommer som en rimelig tese, at hævde at det ville have haft store konsekvenser for Magtudredningen hvis risikobegrebet havde stået centralt i den afsluttende rapport til politikerne.

budskabet, først er der, når de erkender den. Den radikale konstruktivisme med sine kritiske aner og voldsomme formuleringer har i tyve år fået lov til at dominere universiteterne uden at blive kritiseret. Den oprindelige kritiske brod er blevet sløv, og de provokerende, mind-blowing tekster er blevet liturgi, som passerer uovervejjet.

Det er her, der skal tages fat – ikke på en afvisning af fornuftskritikken, men på et kritisk livtag med den, og på at skabe en kritisk offentlighed på universiteterne, hvor fornuftskritikken kan tages op og dens lammende effekter diskuteres for at få kickstartet de videnskabelige læreprocesser, som "næres af den diskursive strids stimulerende og produktive kraft, som fører det overraskende arguments løfte om fremtidig indløsning (promissory note) med sig. Dørene står åbne, hvert øjeblik kan et nyt synspunkt dukke op, en ny tanke uventet melde sig."¹⁵

Det er denne intellektuelle livsnerve af stridbarhed som element i det videnskabelige arbejde, der er visnet væk – ironisk nok i skyggen af så stridbare personer som Nietzsche, Foucault, Derrida og Lyotard. Og netop deres navne gør opmærksom på, at der er grænser for udbredelsen af det postmoderne evangelium, fordi de samtidig er forkætrede og derfor ikke optræder i masser af mainstream samfundsvidenskabelige arbejder. Men også her på den samfundsvidenskabelige hovedlandevej har relativismen, den evige fred, holdt sit indtog – blot i andre former og med andre argumenter. Måske under trykket fra de studerendes fascination af de meget medieombruste og mondæne, postmoderne filosoffer – som det retfærdigvis skal siges også ind imellem optræder som intervenerende intellektuelle i den aktuelle politiske debat – måske under trykket fra lønarbejdets stigende tempo og meriteringskravenes pres? Den metodepluralisme, som tidligere var en slags legitimering af våbenhvilen mellem den etablerede videnskab og den kritiske, ofte socialistiske eller marxistiske, ungdom i tresserne og halvfjerdserne, er blevet et apartheidsystem, med bantustans, der respekterer fronterne. Kravene

¹⁵ Habermas, 1999, *Universitetets ide*, Oslo 1999 s. 133

til det videnskabelige arbejde udviklede sig inden for adskilte verdener – i sig selv en utålelig tilstand, fordi den også dræbte den universitære metodediskurs. Eksemplet par excellence på denne misère er Magtudredningens trianguleringsmetafor. Triangulering bestemmes således: ”at man i sin forskning anvender forskellige synsvinkler. ... Synspunktet er, at man får en mere dækkende og nuanceret beskrivelse, hvis man anvender en flerhed af teorier og en flerhed af metoder. ... Det blev fra starten bestemt, at den danske Magtudredning ville anvende både teori- og metodetriangulering i sin tilgang ...”¹⁶

Begrebet introduceres med en farverig beretning om landmålingens historie og arbejdet med at opføre 'postamenter' rundt om i landet til sikring af målingernes nøjagtighed. Og netop den ledsagende historie, som skal forlene trianguleringen med en vis videnskabelig autoritet, afslører tydeligt problemerne. Ikke alle målepunkter, 'postamenter', og målinger er nemlig lige gode, og ikke alle målinger bidrager til at give ”en mere dækkende og nuanceret beskrivelse”. Spådomskunst eller skønlitterære ytringer er således ikke rimelige sigt punkter i denne sammenhæng. Det helt afgørende er, om målingerne i sig selv står mål med grundlæggende faglige standarder, f.eks. ikke er snyd eller digt eller udelader vigtige informationer.

Da både snyd, digt og videnskabelig moral og standarder er elastiske begreber, må målingerne netop sættes op imod hinanden, forholde sig til hinanden, som i det smukke, men falske billede af landmålerne i slutningen af 1800-tallet. Her blev postamenterne lagt ud for at sikre målingernes pålidelighed. De enkelte bidrags faglige i.e. geodætiske pålidelighed, er ikke sikret via trianguleringen, tværtimod kunne det med rette hævdes, at metoden skærper kravene til hver enkelt måling. Men i Magtudredningens anvendelse af trianguleringsmetaforen

¹⁶ Peter Munk Christiansen og Lise Togeby (red.) *På sporet af magten*, Magtudredningen, Århus Universitetsforlag, 2003 s. 7. Jeg har andre steder kritiseret den postmoderne metodediskurs eller mangel på samme jf. *Diskurs og konstruktion* op. cit. og *Diskurskritik* op. cit. og har derfor valgt at vise misèrens udbredelse til hele universitetssystemet.

breder hyggen sig omvendt, og det sikkert utilsigtede resultat er, at bidragenes legitimitet som forskning sikres ved trianguleringsmetaforen.¹⁷

Den manglende interne kritik, den fraværende tvang til gensidig reference og den ansvarsfritagelse, som det indholdstomme trianguleringsbegreb bevirker, skaber et postmoderne socialt rum, hvor alt er fortolkning. Det ene bud er lige så interessant og har ligeså stor udsagnskraft som det andet. Fra dette postmoderne beskyttede værksted kan en forskningsledelse eller et universitet, institut, center eller et forlag så helt legitimt vælge, hvad den nu har lyst til at udgive uden at lade sig genere af viden eller mistanke om, at andre har diskuteret, undersøgt, afvist eller ødelæggende kritiseret det valgte. Et eksempel på en debat, der blev lagt død på denne måde, er kritikken af Walter Korpis bog om den danske velfærdsstat, som blev angrebet af et hold velkvalificerede forskere, som ikke deltog i Magtudredningen, men som tog fat på mange vigtige empiriske og metodiske problemer i Korpis bog.¹⁸ Et andet eksempel på denne åndelige, ørkendannelse, er, at der er ledelsesfrihed til både at hævde, at et centralt begreb i den internationale samfundsvidenskabelige forskning, informationssamfundet, blot er en "heuristik", ja endda en teknisk samlebetegnelse, og samtidig ukommenteret udgive en stor antologi, *Danmark som informationssamfund*, hvor det stik

¹⁷ Det ville nok være uretfærdigt at fremhæve Magtudredningen i denne sag, hvis ikke det var fordi det var et af de største danske samfundsvidenskabelige projekter. Opfattelsen af videnskabelige teorier eller metoder som venligt komplementerende og ikke som fjendtlig konkurrerende er den herskende. Kritik og muligheden for afvisning af kolleger er stedt til hvile. Det fremgår tydeligt og eksemplarisk, tror jeg, af den grundige fremlæggelse af rationalerne bag 'Mixed methods', en ny lærebog i samfundsvidenskabelig metode, som også opererer med triangulering, som en af flere måder at bruge forskellige tilgange samtidig: "The core meaning of mixed methods social inquiry is to invite multiple mental models into the same inquiry space for purposes of respectful conversations, dialogue and learning one from the other, towards a collective generation of better understanding of the phenomena being studied. ... A mixed methods way of thinking means genuine acceptance of other ways of seeing and knowing as legitimate" Jennifer C. Greene, *Mixed methods in social inquiry*, Jossey-Bass, San Francisco, 2007 s. xii

¹⁸ Jon Kvist, Niels Ploug og Torben Tranæs, Velfærdsstatens endeligt? Kronik i *Politiken* 27.Maj 2002 samt 13. og 22 juni.

modsatte hævdes: "Informationssamfundet er altså karakteriseret ved, at "det informations-teknologiske paradigme" dominerer samfundet".¹⁹

Triangulering er en stærk metafor i en pluralistisk tid og kunne blive et vigtigt redskab i en kritisk modoffensiv, fordi den understreger ikke blot en epistemologisk produktiv uafklarethed og en kritisk, rationalistisk opfattelse af kritikens uomgængelighed, men også fordi den fokuserer på de mange vinklers interne relationer: De enkelte metodiske tilgange forpligter sig på hinanden ikke til enighed, men til midlertidig skrøbelig, kritisk balance.

Når det har betydning at sætte sådanne tilsyneladende banaliteter som nødvendigheden af kritisk tænkning og tæmningen af det venligt-fjendtlige samarbejde mellem forskere på dagsordenen, er det naturligvis, fordi de netop ikke er banaliteter men er fraværende i den akademiske hverdag. Selvom det skulle vise sig, at de postmoderne filosoffer og metoderelativismen ikke som her påstået er hovedårsagerne til den daglige misère, så er de vigtige elementer i beskrivelsen af denne hverdag.

Kontrasten mellem den postmoderne tillidsinstitution og den institutionelle kritik og kontrol i det popperske venligt-fjendtlige samarbejde mellem forskerne er tydelig. Wenneberg gør sig til talsmand for en opgradering af methodediskussionen – af praktisk politiske grunde – og forklarer beroligende, at der intet nyt er under solen, men giver også et foruroligende bud på en forklaring på Magtudredningsledelsens valg af trianguleringen som overordnet metodetilgang: "Heldigvis kan en masse af det traditionelle håndværk og de traditionelle metoderegler overføres fra det gamle videnskabssyn til det nye." Det drejer sig om at gøre viden mere "socialt robust" og øge tilliden. "En god gammel metodeforskrift som triangulering – at undersøge et genstandsfelt gennem flere forskellige metoder – er stadig gældende. Nu ikke for at sikre den

¹⁹ *Danmark som informationssamfund, muligheder og barrierer for politik og demokrati*, Århus 2004, redigeret af Jens Hoff, s. 11

sande eller korrekte beskrivelse af virkeligheden, men fordi en sådan metodeforskrift er med til at øge den resulterede videns troværdighed.”²⁰

Men endnu mere afslørende for, hvilket metodologisk morads universiteterne hænger fast i end denne pragmatiske og markedsorienterede forskningspolitik, er den afgjorthed, hvormed metodiske problemer hævdes løst i den såkaldte socialkonstruktionisme, dvs. den psykologiske-humanistiske version af socialkonstruktivismen. Louise Phillips skriver i en kortfattet opsummering:

” ... ved at kortlægge alle trin i forskningsprocessen fra valg af teorier og metoder over deres integration i en sammenhængende ramme til rammens anvendelse i samspil med empirien, gør man det muligt for læseren at vurdere resultaterne som produkt af det filosofiske udgangspunkt og udvalgte teorier og metoder – dvs. som jeg sagde tidligere, ved at overholde det jeg har kaldt gennemsigthedsprincippet, muliggør man en form for vurdering ud fra gyldighedskriterier i overensstemmelse med socialkonstruktionisme”.²¹

Problemet er selvklaart at gennemsigthedsprincippet som her beskrives som en særlig konstruktivistisk metode jo blot er den procedure, alle forskere er forpligtet på (om end ikke altid overholder), og at det først er her, klaveret skal til at spille: Er de anvendte metoder brugbare til at sikre de resultater, analysen fremlægger, mod kritik, dvs. kan de lokale 'gyldighedskriterier' skabe resultater, der er robuste nok, fagligt set, til at overleve uden for det beskyttende lokale miljø? Uanset hvor gennemskuelig forskningsprocessen er i Kim Schrøders og Louise Phillips undersøgelse *Sådan taler medier og borgere om politik*, så er

²⁰ Jeg forsker, ergo praktiserer jeg – om min socialkonstruktivistiske sejlads ud i videnskaben, *MPP Working Paper 3/2003* s.10. Den mere officielle udgave fås som Sisyfos' videnskab in: Peter Widell (red.) *Socialkonstruktivismen til debat*, Modtryk Århus 2004.

²¹ Socialkonstruktionistisk diskursanalyse in: Widell,(red.) *Socialkonstruktivismen under debat*, op. cit. s. 47. For en komplicerende kritisk vurdering af både kritikken af konstruktivismen og af konstruktivismen se temanummer om socialkonstruktivisme, *Social Kritik* nr. 98 april 2005.

der i deres fokusgruppeundersøgelse af nogle og tredive personers opfattelser af politik og deres indholdsanalyser af udvalgte medier ikke grundlag for at skrive følgende:

”De undersøgelser om forholdet mellem medier, borgere og politik, som denne bog handler om, viser, hvis det skal siges meget kort, at danskerne har et vågent, velinformeret og kritisk forhold til det politiske system og det mediesystem, som vi har udviklet i Danmark frem til i dag ... På baggrund af deltagerens udtalelser i gruppesamtalerne har vi så at sige taget temperaturen på almindelige danskeres brug og oplevelse af de mangfoldige trykte, elektroniske og digitale medier, som de har adgang til i hverdagen, og deres oplevelse af politik og politiske partier.”²²

Ingen gennemsigtighed kan gøre udsagnene rimelige, selvom det er prisværdigt, at det fremlægges så åbent også i bogen. Men denne undersøgelses 'lokale gyldighed' legitimeres nu, dvs. får udstrakt sin gyldighed og bliver omvendt brugt i trianguleringens hellige navn af Magtudredningens forskningsledelse til følgende bemærkning: ”Der kunne derfor også være grund til at frygte, at befolkningen ville være lette ofre for mediernes manipulationer. Louise Phillips og Kim Schrøder har imidlertid vist, at dette ikke er tilfældet”. (*Magt og demokrati i Danmark* s. 400). Der har været talt en del om manipulation, intrige, konspiration og politisering i forbindelse med magtudredningen. Det er efter min opfattelse ualvorlig snak. Havde det blot været tilfældet. Det interessante er, at det, der ligner klamp og fusk, er praktiske effekter af fornuftskritikkens udbredelse, herunder dens påvirkning af arbejdsforhold og tænkemåder hos den mainstream, som ikke i egen bevidsthed er oplysningsfjendtlig.

Når det er værd at blive ved at kritisere og eksemplificere – og monotont gentage eksemplerne -, er det, fordi forskere ved universiteterne både formelt

²² *Sådan taler medier og borgere om politik: En diskursanalytisk undersøgelse af politik i det medialiserede samfund*, Magtudredningen Århus Universitetsforlag 2004 s. 7

og - i kraft af presset fra studenternes årvågne tilstedeværelse og/eller nysgerrige og svarkrævende egeninteresse - også reelt er forpligtet på en "fælles offentlig brug af hovedet". Dette giver ikke universiteternes ansatte og studerende en særlig befrierposition eller en særlig mission i et samfundsomformende perspektiv. Men beskrivelsen af det særlige ved det videnskabelige arbejde åbner et begrundet håb om kritikens materielle mulighed eller en særlig mulighed for kritikeren og den samfundsmæssige kritik. Mens fornufts- og oplysningskritikeren i den offentlige debat ikke kan holdes fast på forpligtelsen til analyse og argumentation, men hele tiden kan rekurrere til folkelig intuition (Henrik Dahl), guddommelige forbindelser (Søren Krarup) eller perspektivisk og personlig epistemologi (Hauge, Wenneberg, Phillips, Dyrberg og mange andre), er dette argumentations- og rationalitetskrav så at sige det basale for en ideel universitetstilværelse og det videnskabelige arbejde. At det selvfølgelig er en ideel fordring – om end med anvisning af den ideelle institution til sikring af det socialt set voldsomme krav om venligt-fjendtlige relationer og den kollegiale kritiks permanens – har indtil nu medført, at debatten om den har været stendød.

Habermas har i en kort analyse af universiteternes situation prøvet at vise, hvordan forskningsarbejdets særlige karakter forbinder det med det samfundsmæssige liv, i hans vokabular i "...indre relation til livsverdenens reproduktionsfunktioner". En diskussion af denne analyse kan danne udgangspunkt for en vurdering af, om et "projekt for revitalisering af den kritiske samfundsborgerdiskurs overhovedet giver mening i betragtning af den aktuelle kultur- og samfundsudviklings karakter", fordi det er korrekt, at der er sociale og institutionelle forhold, der muliggør kravet om brugen af hovedet uanset den politiske konjunkturs ændring af visse af formerne ved universiteternes organisering.

"Ved at læreprocesserne ikke begrænses til det som kræves til den akademiske erhvervsforberedelse bidrager de til den almindelige socialiseringsproces gennem opøvelse i videnskabelig tænkemåde, dvs. i en hypotetisk indstilling til

kendsgerninger og normer. Ved at de ikke begrænses til etablering af ekspertviden bidrager de til intellektuel oplysning gennem fagligt informerede, tidsdiagnostiske fortolkninger og saglig politisk stillingtagen. Ved at de ikke begrænses til metode- og grundlagsrefleksion, bidrager de også hermeneutisk gennem åndsvidenskaberne til videreudvikling af traditioner, og gennem teorier om videnskab, moral, kunst og litteratur til videnskabernes selvforståelse inden for kulturen som helhed. Det er den universitære form for organisering af videnskabelige læreprocesser, som fortsat forankrer de differentierede fagdiscipliner i livsverdenen gennem at udfylde disse forskellige funktioner **samtidig.**²³

Universiteternes endnu ikke uddifferentierede funktioner – og måske også 'universitetifiseringen'/akademiseringen af andre højere læreanstalter – giver sammen med den fortsatte sammenholdning af forskning og undervisning denne mulighed for, at en standardsætning og institutionalisering på universiteterne af en forpligtelse til offentlig og permanent kritik kunne brede sig til den offentlige samtale i almindelighed.

De mistrøstige eksempler på værdien af den såkaldte interne kollegiale og faglige kontrol, der er dukket op i offentligheden (Lomborg-sagen, Garff-Tudvad-sagen om kritikken af den slappe kildebehandling i Søren Kierkegaard biografien SAK samt Syddansk universitets Christen Sørensens kritik af kollegers konsulentarbejder for det fynske erhvervsliv), har vist, at der er tale om mangel på kontrol. Uddifferentieringen af fag, discipliner og subdiscipliner har vanskeliggjort tværfaglig kritik og debat, og de konstante bevillingsmæssige nødsituationer har gjort kritik rettet mod ens eget institut eller center livstruende. Pointen i argumentet for, at det alligevel er forsøget værd at kritisere

²³ Universiteternes ide – læreprocesser in: Jürgen Habermas: *Kraften i de bedre argumenter*, Ad Notam Gyldendal, Oslo 1999 s. 131. Det, der adskiller universiteter fra samfund, er, at de strukturelle eller systeminterne processer i universitetet støtter eller reproducerer de normative idealer, dvs. kritikens centrale betydning er ikke kun sat af de poppersk-ecoske oplysningsideer jf. nedenfor, men af universitetets samfundsmæssige funktion – så længe den er nødvendig for samfundets reproduktion.

fornuftskritikkens greb om dele af universiteterne, er, at kritikken og det faglige oprør selv under dette ydre pres er en indre nødvendighed i det videnskabelige arbejde – indtil videre, dvs. før marketing, profilering, oplevelsesorientering og erhvervsretning bliver videnskabspolitiske standarder.

Netop det videnskabelige arbejdes specificitet og særegenhed sammen med kravet om institutionaliseringen af rammerne for kritikken sætter muligheden for at overskride det moralske og utopiske på en måde, der fastholder de utopiske eller idealistiske sider af den lærde republiks nødvendighed.²⁴

De seneste års import af den oprindelig amerikanske institution tænketanken, der er defineret ved sin evne til at bruge sin akademiske og ind i mellem også sin videnskabelige respektabilitet og tyngde og bygger på rimelige mængder af penge, stiller denne problemstilling på spidsen: Forskere skal ikke blot profileres, de bliver også sårbare for kritik, fordi både deres egen indtægt og tænketankens respektabilitet er i fare, når kritikken af de nødvendigvis populariserede og sammenfattede resultater udsættes for kollegers undersøgelse. De nævnte sager, hvoraf Lomborg-sagen jo mobiliserede flere hundrede samfundsvidenskabsmænd og –kvinder til støtte for Lomborg mod UVVUs 'kontrol', men også Handelshøjskole-professor Bøje Larsens kritik af Learning Lab Denmarks og kaospiloternes moderigtige forskning²⁵ giver glimt af indsigt i, hvordan disse sager, hvor videnskabelighed og bevillinger og omdømme står på spil, vil komme til at skærpe diskussionen om 'den lærde republik'.

Med en poppersk formulering er den 'stykvise' (gen)etablering eller udvikling af den lærde republik, institutionalisering af den permanente kritik og generobring

²⁴ Se f.eks. Dorthe Jørgensen for en entusiastisk fremstilling af denne nødvendighed og dens vilkår under den nye universitetslov, Tankens frihed, Universitetet som symbol på demokratiet in: Claus Bryld og Søren Hein Rasmussen (red.) *Demokrati - mellem fortid og fremtid*, Tidernes skifter, Kbh. 2003 s. 129-144.

²⁵ Bøje Larsen og Peter Aagaard, *På en bølge af begejstring ... om statsstøttede videncentre og projekter*, Nyt fra samfundsvidenskaberne, Kbh. 2003

af den universitære autonomi målet. Netop stykvis – her mere indflydelse til de akademiske råd, der indflydelse på budgetterne og hisset indflydelse på hvad der betragtes som forskning og forholdet mellem forskning og formidling fordi der ikke for tiden findes en mulighed for at ændre det venligt fjendtlige samarbejde til en egentlig social bevægelse af universitære lønarbejdere.

Det skrøbelige fundament for en ny videnskabspolitik herunder intern kritik af fornuftskritikken, jeg har forsøgt at begrunde, er søgende og usikkert. Der er forsøgt nogle sikringer igennem diskussionen af nødvendigheden af kritikens institutionalisering. Denne forsigtighed afspejler min opfattelse af elendighedens omfang. Det er kun meningsfuldt at knytte an til den minimale fælleshed, som gælder alle universitetsforskere: Nødvendigheden af faglig og videnskabelig udvikling og udsathed for de videnskabelige læreprocesser. Denne fælleshed kommer først til syne og muliggøres med anerkendelsen af, at der er grænser for fortolkning, og at der især eller i første omgang inden for den videnskabelige diskurs eksisterer fortolkninger, der er bedre end andre. Mere er ikke muligt af videnskabspolitiske og ikke af filosofiske grunde; det groteske er, at en udbredt accept af dette minimum i sig selv ville være et stort skridt mod at reetablere den videnskabelige diskursive strids produktive kraft.

Institutionaliseringen af kritikken, skal gøre det konkurrenceprægede forhold mellem forskerne mere produktivt, lette samarbejdet og civilisere modsætningerne og endelig sikre det videnskabelige arbejdes kvalitet. Når kritikken institutionaliseres gælder den for alle og det socialt ubehagelige i muligvis afslørende og krænkende kritik mindskes. Hvis kritik af kollegers forskning alene måtte hænges op på forskerens civil courage eller moral var der ikke meget håb for en ændring af de elendige postmoderne og oplysningskritiske tilstande på universiteterne. Lad mig inden - jeg går over til at se kritisk på det berømte venligt-fjendtlige forhold mellem forskerne - understrege nødvendigheden af forandring ved endnu en gang at citere Heine Andersens undersøgelse: " ... Der har i hvert fald bredt sig et skær af kollegiale

normer og holdninger, der stempler kritik som nærmest værende i strid med god tone og måske ligefrem skadelig.”²⁶

²⁶ Heine Andersen, Samfundsvidenskaber i videnssamfundet – muligheder og trusler op. cit. (december 2004) s. 25.

Om den sociale konstruktion af objektivitet og videnskab

- videnskabspolitiske overvejelser over videnskabens sociale grundlag og Karl Poppers aktualitet

Konstruktivismen har gået i triumftog på universiteterne, især på humaniora. Dele af samfundsvidenskaberne har også været omfattet og begge steder har konsekvensen været, at metodespørgsmål er blevet udraderet. Med besværgelsen 'konstruktivist' eller en koket og pirrende henvisning til de mest radikale konstruktivister ordnes metodediskussionen, og vejen er åben for allehånde personlige fortolkninger eller 'kvalitative' udlægninger af tilfældige stumper af såkaldt empiri. Denne artikel handler om sandhed og videnskabelig objektivitet er social konstruktioner, og om der er grænser for fortolkningen. Den handler om den udbredte postmoderne relativisme i humanvidenskaberne og om mainstream-skolernes perverterede pluralisme, der roser den liberale mangfoldighed men faktisk lader naboskolen overleve for selv at få fred for kritik.

1. Alt er fortolkning og alle fortolkningen er lige gode

For at sætte den efterfølgende diskussion af videnskabelighedens og objektivitetens sociale grundlag ind i en aktuel ramme og vise sagens katastrofale omfang, er det nødvendigt med et par eksemplariske eksempler fra konstruktivismens mainstream. Kendetegnet for mainstream er jo netop, at den bare er der. Den opfattes som naturlig og dens grundlag overvejes sjældent og overses ofte:

I et sjældent selvkritisk bud på, hvorfor diskursteorien står i stampe, skriver dens danske hovedmand Jacob Torfing:

"Den berettigede skepsis over for forestillingen om, at man med udgangspunkt i bestemte kendsgerninger, metoderegler eller kriterier for videnskabelighed kan producere en viden med almen videnskabelig gyldighed, har desværre gjort, at

diskursteorien har forsømt at beskæftige sig med metodologiske overvejelser over, hvordan man laver empiriske diskursanalyser. Man har så at sige hældt barnet ud med badevandet. Diskursteoriens teoretiske korstog mod erkendelsesteorien har hindret udviklingen af en praktisk og kritisk metodebevidsthed.”²⁷

Det er da en imødekommelse af kritikken af metodens fravær, der vil noget. Men det er på skrømt. Kort efter er vi tilbage i normaldiskursens skråsikre formuleringer på det netop erkendte uudviklede område:

”Når det indledningsvist slås fast, at hverken facts, metoderegler eller kriterier for videnskabelighed kan give os sikker videnskabelig viden, er det ikke ensbetydende med, at de forskningsmæssige konklusioner ikke har nogen gyldighed. Der er nemlig andre måder at påberåbe sig videnskabelig gyldighed på end ved at henvise til overensstemmelse med virkeligheden eller til overholdelsen af universelle standarder og metoderegler. I et diskursteoretisk perspektiv skal den producerede videns gyldighed først og fremmest vurderes i forhold til, om den samlede fortælling på en overbevisende måde og på et håndværksmæssigt forsvarligt grundlag er i stand til at indskrive begivenheder, større tekstfragmenter og enkelte udsagn som en del af en oplysende og sammenhængende historie, der er konkurrencedygtig i forhold til alternative fortællinger. Gyldighed bliver ud fra denne betragtning en performativ, procedural og strategisk effekt. Gyldighed er et kvalitetsstempel, som vi deler ud, når der foreligger en begrundet analyse og konklusion, der er resultat af anvendelsen af eksplicite og plausible forskningsmetoder, og som forklarer, belyser eller blot beskriver forhold, som andre teoretisk funderede analyser har svært ved at begribe. Forskeren kan producere gyldighed men ikke garantere den. Gyldighedsvurderingen er for læserne at foretage”.²⁸

²⁷ *Det stille sporskifte i velfærdsstaten – En diskursteoretisk beslutningsprocesanalyse*, Århus Universitetsforlag, Magtudredningen, Århus 2004 s. 65

²⁸ *Det stille sporskifte* op. cit. s. 80

Hvad er en overbevisende måde og et håndværksmæssigt forsvarligt grundlag? Og hvordan mon konkurrencedygtigheden måles? Ved flertalsafgørelser, ved karakterer for den kunstneriske udførelse eller ved læserens tillid – som en anden, engang prominent socialkonstruktivist Søren Wenneberg fra CBS formulerede det:

”Sandhed er ikke længere det fundamentale krav til videnskaben og kan ikke være det. Vi kan ikke vurdere viden og videnskab ud fra, hvorvidt viden afspejler virkeligheden. For vi har ikke adgang til virkeligheden. ... Videnskaben går fra at være en sandhedssøgende kustode til at være en samfundsinstitution, der skaber forandring og innovation. ... Når det er anvendelsen af viden, der bliver afgørende for vurderingen af viden, så bliver det afgørende vurderingskriterium for viden, om den er tillidsvækkende. ...”²⁹

Vi er tilbage til Base One³⁰ efter et beroligende bad i en række meget luftige forhåbninger om, at den ubestemte sociale gruppe, læserne, validerer forskningen på ikke nærmere omtalte måder. Er det journalistiske anmeldelser, salgstal eller læserbreve, eller er det lukkede seminarers postulerede debat og kritik?

Med udgangspunkt i en radikalistisk konstruktivisme markerer tre andre forfattere fra CBS sig som forskningens modige frontkæmpere ved at citere følgende guddommelige vås:

²⁹ *Jeg forsker, ergo praktiserer jeg – om min socialkonstruktivistiske sejlads ud i videnskaben, MPP Working Paper 3/2003* s. 9. En mere officøs og mindre bramfri udgave fås som Sisyfos' videnskab in: Peter Widell (red.) *Socialkonstruktivismen til debat*, Modtryk Århus 2004.

³⁰ Jeg diskuterer den forsvundne metodediskussion og dens konsekvenser i *Diskurskritik – Om italesættelse af grænserne for fortolkning*, Skriftserie fra Roskilde Universitetsbibliotek nr. 40, 2003 s. 60-78 og i *Diskurs og konstruktion, en samfundsvidenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivisme*, Forlaget Sociologi, Kbh. 2003 kapitel 4.

”For enhver tilstand er der et potentielt uendeligt antal beskrivelser. I princippet (om end ikke i praksis) er der ingen af disse beskrivelser, der kan udpeges som den bedst egnede til at kortlægge, gengive eller indfange den pågældende situation ... Alt hvad vi har lært om os selv og verden – at tyngdekraften holder os til jorden, at mennesker ikke kan flyve som fugle, at kræft dræber og at straf afskrækker folk fra at opføre sig forkert – kunne have været anderledes. Der intet ved ’det, der er’, der kræver netop disse beskrivelser.”³¹

Til dette markante og umisforståelige udsagn – der er intet ved ’det, der er’, der kræver netop disse beskrivelser - skriver folkene fra CBS overraskende:

”En central formulering i det ovenstående citat er sentensen om, at alle sociale beskrivelser kun i princippet er lige gode. Når det i parentes bemærkes, at dette princip ikke holder helt i praksis, skal det ses som en anerkendelse af, at den sociale virkelighed ikke slet og ret har frit spil over for den fysiske virkelighed. Socialkonstruktivismen afviser ganske vist den logisk-empiriske påstand om, at vi kan afgøre, om det ene eller det andet udsagn i sidste ende er mere sandt end det andet ved at bruge en postuleret overensstemmelse med den fysiske (eller blot ikke-sociale) virkelighed som målestok. Men omvendt er det indlysende, at visse sociale fakta viser sig mere langtidsholdbare end andre. For nogle socialkonstruktivister er det blot udtryk for faktas indre inertie – hvad man i den institutionelle teori kalder sporafhængighed. Men mange konstruktivister er parate til at acceptere, at holdbarheden af visse sociale fakta også kan hænge sammen med at de så at sige ikke møder så megen modstand fra den fysiske virkelighed som andre. Med andre ord anerkender de fleste konstruktivister den fysiske virkelighed som en ydre grænse for den sociale konstruktion – hvilket ikke er det samme som at påstå, at de sociale fakta

³¹ Kenneth Gergen, *An invitation to social construction*, London Sage 1999 s. 46. Gerkens bøger er meget udbredte i humaniora og især i psykologi.

kontingens kan ophæves med henvisning til, at lige netop disse fakta viser os virkeligheden, som den virkelig er.”³²

Er det mon kræften, der er et socialt langtidsholdbart faktum, ligesom kogalskaben og fugleinfluenzaen? Hvorfor citeres Gerken, når resten af siden går med at vise, at hans formulering er tom provokation. Og hvordan mon sætningen skal lyde for at give det mening, når man vil hævde, at det i princippet er forkert, at vi ikke kan flyve, om end det gælder i praksis? Begge citerede bøger er udbredte lærebøger. Gerken har lige udsendt en ny udgave af sin populære bog på dansk.³³

Problemet er, at hvis CBS’erne tog sig selv alvorligt, eller blev tvunget til det, så undersøgte de, hvorfor der er nogle langtidsholdbare sociale fakta, hvad social indre inertie er, hvad det er for en fysisk virkelighed, der yder modstand. Hver eneste sætning i deres bortforklaring af Gerkens konstruktivistiske teser råber på en forklaring. Betyder modstand, at den fysiske virkelighed strukturerer den sociale virkelighed, en enkelt reference til dette udmærkede begrebs opkomst ville være oplysende osv. Men det er jo blot deres fortolkning, så hvorfor hidse sig op? Visholm citerer Gergen for den indsigt, at hvis alle i en debat bliver overbeviste, postmoderne relativister, vil forsamlingen synke hen i tavshed. Der

³² Anders Esmark. Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen: Socialkonstruktivistiske analysestrategier – en introduktion i: *Socialkonstruktivistiske analysestrategier* redigeret af samme, Roskilde universitetsforlag, Frederiksberg, 2005 s. 22.

³³ Se Sten Visholms analyse af ham og en anden feteret diskursanalytisk psykolog Nikolas Rose i *Diskursanalyse og psykologi – samfundskritisk refleksion eller krypterede beretninger fra livet i Clastrum* i Bøje Larsen og Kristine Munkgård Pedersen (red.) *Diskursanalysen til debat*, Nyt fra samfundsvidenskaberne, Kbh. 2002 s. 229-265. I øvrigt er det karakteristisk og deprimerende, at de tre nævnte CBS redaktører i det andet bind om analysestrategier *Poststrukturalistiske analysestrategier* samme år og samme forlag som de socialkonstruktivistiske strategier eksplicit og tilsyneladende grundigt bygger på Saussures strukturalistiske sprogteori (s. 12 ff.) og undlader at forholde sig kritisk til dvs. henvise og tilbagevise Finn Collins kritik af netop diskursanalytikerens og socialkonstruktivistens forkerte forståelse og misvisende udnyttelse af ham *Diskursanalysen til debat* op. cit. s. 193-228. Den manglende metodedebat får karakter af selvbeskyttelse, en udnyttelse af den akademiske modebølges momentane monopolstilling til at sætte det videnskabelige arbejdes afgørende element ud af kraft.

skal simpelthen være nogen at forarge. "The postmodern player exists, after all, in a symbiotic relationship with a "serious culture". Without others to play the part of foolish fools, there are no opportunities for the heroic one." Og sådan kan den pubertære leg med dens chokeffekter fortsætte.³⁴

2. Der er grænser for fortolkningen

De mondæne konstruktivister koketterer med konstruktionsbegrebet og har gjort det så længe, at begrebets oprindelige afslørende og indsigtsgivende kraft er blevet træt og nu virker kontraproduktivt på det videnskabelige arbejde. Som al anden dominerende, videnskabelig teoridannelse blev også konstruktivismen i sine mange former ideologisk og integreret i det universitære dagligsprog – alle kan bruge konstruktivist betegnelsen som social markør. Det er imidlertid ikke længere så let at markere sig som noget særligt ved at hævde konstruktivistiske standpunkter, medmindre de er gerkenk radikale.

Årsagen er, at det at hævde, at historieskrivning er at konstruere en sammenhængende fortælling, og at historien er en social konstruktion, eller det at hævde, at socialvidenskabens objekter er teoretiske konstruktioner, og at vi konstruerer bestemte modeller for at forklare vores erfaringer, *ikke* er ensbetydende med at være konstruktivist. Det første standpunkt er økonomen og nobelpristageren, neoinstitutionalisten Douglass C. Norths, og det sidste er Karl Poppers.³⁵ Konstruktivismen som grundlæggende forståelse drejer sig i en videnskabelig sammenhæng om *hvilken* sammenhæng, der er mellem konstruktionerne og "omverden", den "sociale praksis", "virkeligheden" og "de objektive samfundsforhold". Med besværgelsen konstruktivisme forsøger man blot at dække over det besværlige forhold om *hvilken* sammenhæng, som også

³⁴ Citeret fra Diskursanalyse og psykologi op. cit s.258 f.

³⁵ North, *Institutions, institutional change and economic performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990 s. 131 (at "skrive historie er at konstruere en sammenhængende fortælling af nogle facetter af de menneskelige vilkår over tid. Sådan en konstruktion eksisterer kun i menneskenes hoveder") og Karl Popper, *Poverty of historicism*, Routledge & Kegan Paul, London 1957 s. 135.

omfatter forholdet til kilderne og empirien i bredere forstand, med gerkenske formuleringer om, at sammenhængen er tilfældig og ligeså tilfældigt også kunne være anderledes.

Der findes formodentlig ingen tænksomme forskere, som vil benægte de to anførte udsagn, og kun uvidenhed kan få nogen til at kalde udsagnene konstruktivistiske. Hvis man overlader Gerkens vås til psykologerne – som i betragtning af hans udbredelse i undervisningen øjensynlig kan nøjes med det - står tilbage det afgørende spørgsmål. Hvordan vi undersøger sammenhængen mellem konstruktion og virkelighed. Er der noget som sætter grænser for, hvad der kan hævdes inden for den videnskabelige diskurs? Umberto Eco har gjort et forsøg på at begrænse den grænseløse virkelighedsfortolkning, han jo ironisk nok selv har været med til at promovere:

”Selvom det er et hermeneutisk princip, at der ikke findes kendsgerninger men kun fortolkninger, udelukker det ikke, at man kan spørge sig selv, om der mon ikke skulle findes ”dårlige” fortolkninger. For når man siger, at der ikke findes kendsgerninger, men kun fortolkninger, så betyder det ganske rigtigt, at det, der forekommer os som kendsgerninger, er virkninger af en fortolkning, men ikke at en hvilken som helst mulig fortolkning frembringer noget, som vi i lyset af efterfølgende fortolkninger må betragte som en kendsgerning.”³⁶

Det er ikke en hvilken som helst fortolkning eller model eller konstruktion af virkeligheden, der kan fastholdes som en 'kendsgerning'. Nogle fortolkninger er bedre end andre. Poppers ovennævnte formulering om de teoretiske konstruktioner³⁷ kan underbygges med hans generelle erkendelsesteoretiske standpunkt

³⁶ *Kant og næbdyret, Sprog og erkendelse*, Forum, Kbh. 2000 s. 54

³⁷ Den fulde ordlyd er: "... most of the objects of social sciences, if not all of them, are abstract objects; they are *theoretical constructions*. ... These objects, these theoretical constructions, used to interpret our experience, are the result of constructing certain *models* (especially of institutions), in order to explain certain experiences ..." *The poverty op.cit* s. 135, kursiv i originalen.

"Jeg foreslår, at vi ... opgiver ideen om de yderste kilder til erkendelsen og indrømmer, at al viden er menneskelig; at den er blandet med vore fejl, vore fordomme, vore drømme og vore håb; at alt hvad vi kan gøre er at famle efter sandheden, selv om den er uden for vor rækkevidde."³⁸

Det ses tydeligt at Poppers – og Ecos - opfattelse af muligheden af at skille de dårlige fortolkninger fra ikke skyldes en skråsikker opfattelse af, at de kender sandheden. Og det ses, at andre end konstruktivister ser sammenhængen mellem fortolkning og virkelighed som kompleks

Karl Popper insisterer på den samme type kritisk afsøgen og grænsesætning som Eco, og berettigelsen i - måske lidt overraskende - at bringe ham på banen sammen med Eco ses af, at Eco selv henviser til netop Poppers videnskabsteoretiske og -politiske formuleringer for polemisk at sammenfatte sine egne standpunkter:

"We can accept a sort of Popper-like principle according to which if there are not rules that help us to ascertain which interpretations are the "best ones", there is at least a rule for ascertaining which ones are "bad".³⁹

Eco og Popper – der jo af mange i det bedre akademiske selskab betragtes som en 'død hund'⁴⁰ – skal her bringes på samme formel trods deres

³⁸ Karl Popper, Om kilderne til erkendelse og til uvidenhed in: *Kritisk rationalisme, Udvalgte essays om videnskab og samfund*, Nyt nordisk forlag, Kbh. 1973 s. 39. Oprindeligt foredrag holdt i 1960.

³⁹ *The limits of interpretation*, Indiana University Press, 1994 s. 61 se også s. 42. Den samme type henvisning til en Popper-like regel ses i Ecos svar til en række kritikere in: Ross og Sibley (eds.) *Illuminating Eco, On the boundaries of interpretation*, Ashgate, Aldershot 2004 s. 196 om karakteristikkene af det ønskelige videnskabelige samfund, som bl.a. skal rumme ... "as Popper says, hypotheses that can be falsified." At der ikke er tale om tilfældige polemiske udsagn ses i *Kant og næbdyret* op. cit. s. 103 n. 25, hvor Eco udtrykker tilslutning til Poppers Kant-tolkning og hans formulering om naturen, der sætter sig "ofte meget virkningsfuldt til modværge"⁴⁰ s. 447.

⁴⁰ En aktuell undtagelse er Jesper Jespersen, som diskuterer og bruger Popper og især inspirationen fra hans insisteren på den hensynsløse kritiks funktion og fra hans "opfattelse af viden og erhvervelse af viden som en aldrig afsluttet proces."

modsatninger for at hjælpe til at fremhæve, at konstruktivisme ikke er et særkende ved den postmoderne og fornuftskritiske position, men at det, der virkelig adskiller positionerne, er, om der er fokus på grænser for fortolkningen.⁴¹ Og denne adskillelse kan måske udgøre det spinkle grundlag, som kritikken af konstruktivisternes fornuftskritik kan tage sit udgangspunkt i, fordi det fører direkte til diskussion af videnskabelig metode. Omvendt har de postmoderne teoretikers oprindeligt provokerende og antiautoritære afvisning af at diskutere metodespørgsmål, promoveret en akademisk laissez faire og skabt grundlaget for, at postmodernismen er blevet en ukritisk rugekasse for 'tilfældig snak'. Den diskursive strid om fortolkningens grænser eller mere alment metodediskussionerne og den konstante laden-sig-irritere-af-de-filosofiske-grundspørgsmål er livsnerven i den videnskabelige diskurs inden for alle universitetets områder. Sygner den hen, som det er sket for fornuftskritikken, dør det videnskabelige arbejde og 'man kunne nøjes med at snakke tilfældigt om det værende'⁴²:

"Den omstændighed, at væren sætter nogle grænser for den samtale, hvorigennem vi placerer os inden for dens horisont, er ikke en benægtelse af den hermeneutiske aktivitet; det er snarere dens betingelse. Hvis vi antog, at man kunne sige alt om væren, så ville der ikke længere være nogen mening i det eventyr, som den stadige udspørgen af den er. Man kunne nøjes med at

Makroøkonomisk metodologi, Jurist- og økonomforbundets forlag, Kbh. 2007 s. 84 ff. her s. 90.

⁴¹ Som nævnt flere gange har der historisk været en anden forskel som skilte vandene: den oprindelige konstruktivismes fokus på kritisk analyse af det 'naturliges' konstruktionshistorie. Men nu er konstruktivismen blevet sløv og uden fokus. Jvf. Først og fremmest Ian Hacking's fremragende og afgørende bog *The social construction of what?*, Harvard University Press, Cambridge, M. 1999.

⁴² Eksempelvis bliver udsagn som det følgende mulige i en lærebog: "Konfronteret med den klare mangel på metode (i diskursteorien NB) kan det være fristende at forsøge at trylle metodeproblemerne væk. Det lader sig faktisk nemt gøre. For metodeproblemet knytter sig til den positivistiske videnskabstraditions strikte skelnen mellem teori og empiri ... " Torben Bech Dyrberg m.fl. *Diskursteorien på arbejde*, Roskilde Universitetsforlag, Roskilde 2000 s. 12.

snakke tilfældigt om den. Den stadige udspørgen forekommer netop fornuftig og menneskelig, fordi vi antager, at der er en grænse.”⁴³

Den antydede brede form for en slags minimums-falsifikationisme – at nogle fortolkninger er dårligere end andre – en 'popper-like' grundmaxime, er for mig at se det eneste mulige videnskabspolitiske udgangspunkt for en begyndende besinden sig på metodediskussionen efter postmodernismens vellykkede tæppebombardement af det kritiske ræsonnement⁴⁴.

3. Der er regler for fortolkningen

Popper er let at bruge som enten hadeobjekt, som vi gjorde det i uvidenhed under studenteroprørets opgør med behavioralismen, eller som generalreference, når man vil afvise falsifikationens og metodediskussionens centrale position i det videnskabelige arbejde, som det sker under den aktuelle relativistiske og konstruktivistiske universitære diskurs. Men Popper er heldigvis en ubekvem herre for alle parter. Derfor bruger jeg ham som omdrejningspunkt i denne kritik af fornuftskritikken eller konstruktivismen. Men han skal citeres omhyggeligt, så misbrugsmuligheden mindskes:

”Hvis videnskabelig objektivitet beroede på den enkelte videnskabsmands upartiskhed eller objektivitet (...) så måtte vi sige farvel til denne objektivitet (...) der er ingen tvivl om, at vi alle lider under vore egne systemer af fordomme (eller 'totale ideologier', hvis det udtryk foretrækkes); at vi regner mange ting for selvindlysende, at vi ukritisk godtager dem og endog gør det med den naive og skråsikre tro, at kritik er ganske unødvendig: Videnskabsmænd er ikke nogen

⁴³ *Kant og næbdyret* op. cit. s. 57

⁴⁴ Jeg bruger begrebet videnskabspolitik inspireret af Steve Fullers science policy, som er en blanding af videnskabsteori, forskningspolitik og universitetspolitik, se hans vidtfavnende opgør med Thomas Kuhn-dyrkelsen og hans eksemplariske modstilling af de praktisk videnskabspolitiske konsekvenser af Poppers og Kuhns videnskabshistoriske og – teoretiske analyser i *Kuhn Versus Popper, Kampen om videnskabens sjæl*. Forlaget Sociologi, Frederiksberg, 2004, jf. også Finn Collins kritiske anmeldelse af bogen, Kuhn dekonstrueret – paradigmateteorien og dens anvendelse sat under lup in: *Social Kritik* nr. 96 december 2004 s. 43-51.

undtagelse fra denne regel, selvom de måske overfladisk set har rensset sig for nogle af deres fordomme på deres særlige område; (...) ironisk nok er objektivitet nært forbundet med *de sociale sider af den videnskabelige metode*, med den kendsgerning, at videnskab og videnskabelig metode ikke er (og ikke kan være) resultatet af den enkelte videnskabsmands forsøg på at være 'objektiv', men af det *venligt-fjendtlige samarbejde mellem mange videnskabsmænd*. (...)

To sider af naturvidenskabernes metode er af betydning i denne sammenhæng. Tilsammen udgør de, hvad jeg vil kalde 'den videnskabelige metodes offentlige karakter' For det første findes der noget, der nærmer sig *fri kritik*. En videnskabsmand kan fremsætte sin teori med den faste overbevisning, at den er urørlig. Men dette vil ikke imponere hans videnskabelige kolleger og konkurrenter; snarere udfordrer det dem; de ved, at den videnskabelige holdning er at kritisere alting, og selv autoriteter afskrækker dem ikke synderligt. For det andet søger videnskabsmænd altid at undgå at tale forbi hinanden. (Jeg må erindre læseren om, at jeg taler om naturvidenskaberne, men en del af den moderne økonomi kan tages med.)⁴⁵

Poppers interesse var, da han skrev dette, hovedsageligt de naturvidenskabelige fagområder. Hans videnskabsteoretiske studier drejede sig om naturvidenskab og var en kritik af de logiske positivister, men hans politiske interesser førte ham til studiet af socialvidenskabelige problemer allerede meget tidligt; således er afsnittet om videnssociologien, hvorfra der lige er citeret, taget fra *Det åbne samfund* fra 1944, men synspunktet er allerede udtrykt i artikler fra midten af trediverne. Den afgørende pointe er ikke, som det ofte er blevet opfattet, at naturvidenskabernes metodeproblemer kan overføres på socialvidenskaberne, men at der er tale om fælles erkendelses- og videnskabsteoretiske problemstillinger, udtrykt i begrebet Metodens Enhed fra en af disse artikler. Poppers skitse til at en sociologisk forklaring på og

⁴⁵ *Kritisk rationalisme* op. cit s. 110 ff. Kursiv i originalen. Oversættelsen er fra *The open society and its enemies*, Routledge London 5. udgave 1966, s. 217, jvf nedenfor.

forbedring af videnskabens og videnskabelighedens sociale relationer er inspireret af den – noget idealistiske – beskrivelse af den praktiske naturvidenskabelige forskningsproces, men den baserer sig samtidig på Poppers grundpåstand om kritikens funktion i den menneskelige tænkings udvikling.⁴⁶

Popper er imidlertid ikke kun moraliserende og idealiserende, han påpeger også institutionalisering af kritikken og af den kollegiale modsætning, der eksisterer mellem forskere af enhver slags.

(...) det vi kalder 'videnskabelig objektivitet', (er) ikke et resultat af den enkelte videnskabsmands upartiskhed, men et resultat af den videnskabelige metodes sociale og offentlige karakter; og den enkelte videnskabsmands upartiskhed er, for så vidt den findes, ikke grunden til men snarere resultatet af denne socialt eller institutionelt organiserede objektivitet ved videnskaben."⁴⁷

Poppers sociologisk prægede videnskabsbegreb har to centrale elementer, der er værd at opholde sig lidt ved, fordi vi dermed kommer videre end Ecos og Poppers hidtil omtalte almene erkendelsesteoretiske og videnskabsteoretiske kritik: konflikten og institutionen. *Konflikten*: Popper sammenfatter for så vidt elementerne til den sociologiske bestemmelse af det videnskabelige arbejde i det berømte udtryk 'venligt fjendtlige samarbejde'. Imidlertid er det mistænkeligt at han formodentlig ikke bruger udtrykket mere end et par enkelte gange, og at det savnes mange steder, hvor der tale om videnskabsmænds samarbejde. Eftersporingen af begrebets historie viser karakteristik vaklen i Poppers analyse. Udtrykket optræder først i 5. reviderede udgave af *The open society* (1966) mens det i alle tidligere udgaver blot hedder 'samarbejdet mellem

⁴⁶ Bo Jacobsen og Finn Collin, *Kritisk rationalisme i: Lars-Henrik Schmidt, Det videnskabelige perspektiv*, Kbh. 1991 s. 124-127

⁴⁷ Karl Popper *Kritisk rationalisme*, Nyt Nordisk Forlag, Kbh. 1972, afsnittet Videnssociologien, her citeret fra s.110-113 (Fra *The open society* (1966) kapitel 23 s. 220).

videnskabsmænd.⁴⁸ Det optræder heller ikke i den også polemisk formede *The poverty of historicism* fra 1959. Hvorfor ændrede Popper udtrykket uden at benytte det siden? Forklaringen er ikke blot biografisk interessant men kobler Popper til sociologiens stormfyldte historie. I 1962 er der møde mellem Popper og Theodor Adorno om sociologien, empirien, videnskabelighed og objektivitet. Det blev starten på hvad der senere kom til at hedde Positivismestriden, som delte europæisk sociologi i to lejre. Til mødet havde Popper forberedt sig omhyggeligt og mødte frem med 27 teser som i tilspidsset og polemisk form – af hensyn til at lette opponentens kritik – gav hans bud på sociologien som videnskab. I den 12. tese hedder det:

"Was man als wissenschaftliche Objektivität bezeichnen kann, liegt einzig und allein in der kritischen Tradition, die trotz aller Widerstand so oft ermöglicht, ein herrschendes Dogma zu kritisieren. Anders ausgedrückt, die Objektivität der Wissenschaft ist nicht eine individuelle Angelegenheit der verschiedenen Wissenschaftler, sondern eine soziale Angelegenheit ihrer gegenseitigen Kritik, der freundlich-feindlichen Arbeitsteilung der Wissenschaftler, ihres Zusammenarbeitens und auch ihres Gegeneinanderarbeitens"⁴⁹

Det forekommer rimeligt at foreslå at den 'tilspidsede' formulering som på tysk endog indeholder et bogstavrim, inspirerer Popper til den lidt senere revision af *Open society's* formulering. Måske har forløbet af positivisme striden med Habermas hårdhændede kritik af Popper gjort udtrykket mere passende?⁵⁰

⁴⁸ *The open society and its enemies*, London 1945 s. 205. udtrykket er ikke i kursiv.

⁴⁹ *Der Positivismusstreit in der deutschen Soziologie*, Luchterhand, Berlin, 1969 (Hrsg. Heinz Maus und Friedrich Fürstenberg) s.112. Poppers indlæg hed Die logik der Sozialwissenschaften. Jeg fandt henvisningen til denne tekst i Geoff Stokes, Karl Popper's political philosophy of social science i: *Philosophy of the social sciences* vol 27 no 1 (1997) s. 56-79, her s. 74. Stokes nævner ikke udtrykket fra *The open society* og bruger kun det citerede til at understrege det sociale – samarbejds og ikke modsætningens - afgørende betydning.

⁵⁰ Se Fullers diskussion af konfrontationen og påvisningen af at modsætningerne mellem Adorno og Popper var små, mens enighederne var store. Det var Habermas der så en 'fjendtlig' fordel i at forstørre modsætningerne. Fuller op.cit. s. s. 111-128.

Men det er et åbent spørgsmål, hvorfor Popper ikke benyttede udtrykket i de efterfølgende år, bl.a. fordi det er en klar markør i forhold til Kuhn og hans normalvidenskabelige perioder, hvor der hersker nærmest søvngængeragtigt og positivt samarbejde mellem videnskabsmændene.

4. Institutionaliseringsen af den kritiske attitude

Med hensyn til det andet element i Poppers sociologiske videnskabsbegreb, *institutionen*, så har det en tilsvarende historie. På den ene side nævnes det mange steder, at en institutionalisering af kritikken er livsnødvendig for videnskaben og videnskabeligheden.⁵¹ Tydeligt formuleres det i Poppers 12. tese ” ... den videnskabelige objektivitet. Denne kan kun forklares ved sådanne sociale kategorier som f.eks.: Konkurrence (såvel mellem de enkelte videnskabsfolk som mellem forskellige skoler); traditioner (nemlig den kritiske tradition); sociale institutioner (som f.eks. offentliggørelse i forskellige konkurrerende tidsskrifter og af forskellige konkurrerende forlæggere; diskussioner på kongresser); statsmagten (nemlig den politiske tolereren af den frie diskussion).”⁵²

Men Jarvis, der er elev af Popper, gør opmærksom på, at selvom man opfattede Poppers mange metodologiske regler, især i *The logic of scientific discovery*, som sociale institutioner, så gør Popper sig ingen steder umage for at undersøge hvordan disse 'regler' skal få virkning.⁵³ De er mere end moralske regler men hvordan de skal sættes i en institutionel sammenhæng er Popper simpelt blind for.⁵⁴ Han ser dem snarere som spilleregler der fungerer i en slags

⁵¹ F.eks. *The poverty* op.cit. s. 154 ff og *The open society* (1945) s. 206 ff.

⁵² *Positivsmusstreit* op.cit. s. 113

⁵³ I.C. Jarvis, Popper's republic of science i: *Popper letters*, japansk online tidsskrift vol 7, no 1 s. 1-12 i netversionen <http://www.law.keio.ac.jp/~popper/v7n1jarvie.html>, hentet 30.01.08. Se f.eks. superreglen i Poppers disputats *The Logic of Scientific Discovery*, Hutchinson, London (1934) 1959 s. 54 og Jarvis' gennemgang og reference til de øvrige 14 regler, han har uddraget.

⁵⁴ Op.cit s. 10

'invisible college', en de lærdes republik, som Popper trods sin insisteren på modsætningerne, ser som modsigelsesfri. Jarvis kritiserer dette ved en kort og fyndig skitse af samtidens videnskabelige samfund. Det usynlige broderskab, forskersamfundet, havde ledere.

"To be the senior professor at certain institutions, or the head of a learned society, was a concrete kind of leadership for which there was fierce competition. ... Election to professorship, elections in learned societies, the selection of journal editors, were all conducted by set of rules bearing no relation to Popper's methodological or procedural rules. ... Institutions and office-holders develop vested interests, some of intellectual character. ... Because his set of methodological rules is free-floating, not attached to any institutional framework, the task of defending them and of debating them in a responsible way, is left up in the air."⁵⁵

Jarvis' forklaring på denne tilstand er, at Popper led af en "fundamental mistrust of existing institutions and practices."⁵⁶ De er og var hierarkiske og autoritære og udsat for magtens og pengenes korrupsion. Hvorefter Jarvis citerer Popper for at beskrive en kuhnske normalvidenskabelige tilstand med dens "not-too-critical-professional" og dens institutionelle indlejring lige så kritisk og afstandtagende.⁵⁷

⁵⁵ Jarvis, Popper's republic op.cit s. 10 Jarvis indleder med at referere til det venligt-fjendtlige samarbejde som indbegrebet af "the cooperative and social character of scientific research", (s. 2) men gør desværre ikke mere ud af modsætningen.

⁵⁶ Op.cit. s. 12

⁵⁷ Renate Mayntz taler direkte om en 'division of labor' mellem Popper og Robert K. Merton, hvor Merton tog sig af de konkrete institutionsanalyser og Popper ordnede filosofien. I sin korte skitse af videnskabssociologiens historie opererer hun med en "Mertonian/popperian alliance of the fifties and sixties". Måske er begge i deres forsigtige omgang med kritik af universiteterne præget af tidens politiske styringsforsøg af forskningen, men Mainz går helt galt af Popper, når hun karakteriserer deres angiveligt fælles arbejdsdeling: "It rested on the descriptive and prescriptive postulate that scientific truths are the result of scientific work, but are not shaped by the social structures and processes of this work." Hendes overraskende traditionelle fremstilling overser, som det ofte sker, helt kritikens funktion og det venligt fjendtlige samarbejdes dynamik. Linking theory and practice: introduction i: *Research policy* 27 (1998) 747-

Men Popper sætter – om end næsten modvilligt - fingeren på de objektive modsætninger mellem forskerne og på konflikten som drivkraft i videnskabens udvikling. Det er her i den diskursive strid, som Habermas kalder det, og som Popper, Habermas gamle modstander fra Positivismestrident i tresserne, kalder det "venligt-fjendtlige samarbejde mellem mange videnskabsmænd", præget af "den videnskabelige metodes offentlige karakter", at mulighederne for en genrejsning, eller måske er det blot endnu et forsøg på en rejsning, af det universitære og videnskabelige livs egenart kan opstå. Dette herligt provokerende gespenst fra fortiden insisterer uden den habermaske tendens til idealisme, på at videnskabeligt arbejde skal kunne kritiseres og principielt kunne gendrives, at mulighederne for en fri kritik skal være til stede, at forskere skal være præget af en uimponeret grundholdning om, at alting skal kritiseres og af en fælles bestræbelse på at "undgå at tale forbi hinanden ... De søger ganske alvorligt at tale samme sprog".⁵⁸ Om det sidste er rigtigt er spørgsmålet og Popper giver selv mange eksempler på at der lægges slør ud i formuleringen

755. Mainz fremdrages for at vise en kvalificeret og udbredt men forkert Popper-tolkning. Også forståelsen af Merton er traditionelt overfladisk og lettere fingerpegende ad hans moralske regler, CUDO. Læst anderledes er Mertons analyser historiske og sociologiske belæg for Poppers tese om fjendtlighed, strid og modsætningsfyldt konkurrence, se f.eks. : "Those controversies over priority which punctuate the history of modern science are generated by the institutional accent on originality. There issues a *competitive cooperation*." (The normative structure of science s. 273 f.). Merton citerer med tilslutning formuleringen "...standing in a *hostile position* towards each other" (Priorities in scientific discovery s. 291 min kursiv nb) Mange steder i artiklerne tales om 'organized competition', 'competitive race' og sammenfattende hedder det "...these controversies (stridigheder om førsteretten til opdagelser eller teorier nb), far from being rare exeptions in science, have long been frequent, harsh and ugly. They have practically become an integral part of the social relations between scientists". (s. 289). De tre berømte artikler virker i deres anderledes sproglige dragt, ganske vist, som sociologiske kommentarer til Poppers venligt fjendtlige samarbejde, MEN uden Poppers indsigt i kritikens funktion som objektivitetens sociale sikring og dermed kernen i det videnskabelige arbejde: The normative structure of science (indeholdende CUDO og oprindeligt fra 1942), Priorities in scientific discovery, The ambivalence of scientists alle optrykt i *The sociology of science : theoretical and empirical investigations*. Merton, ed. by Norman W. Storer London : University of Chicago Press, 1973. Det forbliver på mystisk vis hos Merton institutionen der sikrer videnskabeligheden.

⁵⁸ *Kritisk Rationalisme* op. cit. s. 44 og s. 111.

af forskningshypoteser – ellers ville hans metodologiske superregel om at der ikke lægges forhindringer i vejen for testability være overflødig.

Det forekommer mig at afstanden til den levende, men lige så provokerende Umberto Eco bliver mindre og mindre. Når Eco hævder at vi måske ikke kan sige noget om, hvilken fortolkning der er den rigtige men, at vi bestemt kan udtale om, hvilke der er dårlige, så hedder det hos Popper fra den nævnte konfrontation med Adorno "Denn obwohl wir unsere Theorien nicht rational rechtfertigen und nicht einmal als wahrscheinlich erweisen können, so können wir sie rational kritisieren. Und wir können bessere von schlechteren unterscheiden."⁵⁹ Eller i en anden formulering: "Selvom vi som regel ikke kan skelne (med sikkerhed eller næsten sikkerhed) mellem sand teori og en falsk teori, kan vi nogen gange skelne mellem en falsk teori og en, der *kan* være sand. Og vi kan ofte sige om en bestemt teori, i lyset af det nuværende stade i vores kritiske diskussion, synes den at være bedre end nogen anden der er fremlagt."⁶⁰

Som nævnt formulerer Popper allerede tidligt (1934-36) sine ideer om metodens enhed umisforståeligt, ganske vist med udgangspunkt i sin *Logik der Forschung*, dvs. overvejelserne over den naturvidenskabelige forskning, men så generelt, at de senere kan offentliggøres i det økonomiske tidsskrift *Economica*⁶¹.

⁵⁹ *Der Positivismusstreit in der deutschen Soziologie*, op. cit. s. 122.

⁶⁰ Popper, *Induction i: Realism and the aim of science* edited by W.W.Bartly, III, bind I af *Postscript to the logic of scientific discovery*, Part I The critical approach, Rowan and Littlefield, Totowa 1983 s. 27. Men også på andre områder er der interessante og provokerende ligheder jf. Popper, *Kritisk rationalisme* s. 56 og Eco 2000 f.eks. s. 256 om metaforen modstandslinier i væren, som gør modstand mod vores forsøg på at presse lovmæssigheder ned over den.

⁶¹ *The poverty of historicism*. Den senere så berømte kæmpeartikel blev først afvist i et peer-reviewed, fornemt tidsskrift og dernæst, flere år efter, bragt i *Economica* NS Vol.XI no 42 og 43 og vol XII no 46 1944-45, se den historiske note i bogudgaven af teksten *The poverty of historicism*, Routledge, London, 1957. Dette forløb gør det svært at give mening til en skelnen mellem den tidlige og den sene Popper på dette område.

”Men netop fordi det er vores mål at etablere teorier så godt, som vi kan, må vi teste dem så indgående som muligt; dvs. vi må forsøge at finde fejl ved dem, vi må forsøge at falsificere dem. Kun hvis vi ikke kan falsificere dem på trods af vores største anstrengelser, kan vi sige, at de har kunnet stå for en indgående testning. Dette er grunden til, at opdagelsen af tilfælde, der bestyrker en teori, betyder meget lidt, hvis vi ikke uden held har søgt (ikke vi, uden held, har søgt) at opdage gendrivelses. For hvis vi er ukritiske, vil vi altid finde, hvad vi ønsker: Vi vil lede efter og finde bekræftelser, og vi vil se bort fra og ikke kunne få øje på alt det, der kunne være til fare for vores yndlingsteori.”⁶²

Der er masser af modsætninger og problemer i Poppers videnskabsteori og politiske filosofi. Og en omfattende litteraturmængde om dem.⁶³ Men det kan ikke være en grund til at hælde alle hans præcise iagttagelser og kvalificerede videnskabssociologiske betragtninger ud. Tværtimod hævder jeg, at de er velegnede til en radikal kritik af de herskende videnskabsteoretiske og videnskabspolitiske forestillinger, som eftertrykkeligt vist af Steve Fuller i bogen om den uhyre vigtige strid mellem Kuhn og Popper.

5. Falsifikationisme som et element i kritikken

Når sagen drejer sig om Popper er der imidlertid en afgørende fordom at tage hensyn til. Poppers navn er forbundet med forestillingen om falsifikationisme,

⁶² Metodens enhed i Lars-Henrik Schmidt (red) *Det videnskabelige perspektiv* op. cit. s. 129 – 140, her s. 131. The unity of method er afsnit 29 i *The poverty of historicism* op. cit. s.130-143.

⁶³ Jeg har langt fra et overblik, men et af de mest inspirerende og kritiske indlæg, jeg længe er stødt på er Hans-Jørgen Schanz, *Det historiske, refleksioner over historie og metafysik*, kapitlet Karl Popper og det historiske s. 131-167, Modtryk, Århus 1996. Den gennemgående sammenligning med Adornos og Horkheimers Oplysningens dialektik er produktiv. Modsætningerne i Poppers overvejelser over socialvidenskabernes metodeproblemer illustreres fint, hvis man læser de modsatrettede fremstillinger af det centrale problem omkring Poppers omstridte forslag til et grundlæggende 'rationalitetsprincip' for social adfærd: Maurice Lageux, Popper and the rationality principle og Boudewijn de Bruin, Popper's conception of the rationality principle in the social sciences, begge i: Ian Jarvie et al. (eds.) *Karl Popper: A centenary assessment*, vol III, Ashgate, Aldershot, 2006 hhv. 197-208 og 209-217.

der, som enhver studerende jo ved, er et forladt eller tilbagevist standpunkt. Også det fremførte begreb om en minimumsfalsifikationisme vil sikkert vække ubehag. Ofte henvises til Lakatos' kritik af Popper for at være naiv eller brutal (savage) falsifikationist⁶⁴, og det overses, at falsifikationen eller afvisningen af hypoteserne er et resultat af det, der er det centrale i Poppers forslag: Det kritiske arbejde. Det centrale og det springende punkt i forståelsen er kritikken. En Popper-kender udtrykker det således:

”...der er kun en generelt anvendelig (applicable) metodologisk regel, og det er tilskyndelsen til at være kritisk og altid være rede til at underkaste sine egne hypoteser kritisk undersøgelse. Ethvert forsøg på at styrke denne generelle maxime med et sæt af anvendelige regler vil sandsynligvis være futilt og muligvis skadeligt.”⁶⁵

Standpunktet er herligt klart og – tror jeg – korrekt, men Poppers arbejder gør det svært at holde tungen lige i munden, når det f.eks. i disputatsens berømte diskussion af metoderegler for de empiriske naturvidenskaber hedder:

”Først fastlægges en overordnet regel (a supreme rule) som tjener som en norm for beslutningen om de øvrige regler og som således er én regel af én højere type. Det er den regel som siger at de andre regler for videnskabelig procedure skal udformes således, at de ikke beskytter noget udsagn i videnskaben mod falsifikation.”⁶⁶

⁶⁴ Jf. diskussion og henvisninger i note 72 samt diskussionen i Fuller op.cit s. 51 f.

⁶⁵ K. Klappholz og Joseph Agassi, *Methodological prescriptions in Economics* i: *Economica*, New Series vol 26 no 101, (1959) s. 60-74 her. S. 60. Forfatterne tager også livet af forestillingen om at Popper skulle mene, at kun hypoteser der er empirisk testbare er vigtige i det videnskabelige arbejde – testbare og dermed afviselige hypoteser fremstår bl.a. som et resultat af en lang proces med flammende kritik af netop ikke-testbare hypoteser, som derved måske kan falsificeres eller afvises. (s. 66) ”...den virkelige krumtap i min tænkning om menneskelig viden er fallibilisme og den kritiske tilgang (the critical approach)” skriver Popper i sin 1982-Introduction til *Realism and the aim of science* op.cit s. xxxv

⁶⁶ *The logic of scientific discovery* op.cit s. 54

Reglen skal tage højde for at kritik imødegås ved at udvide hypotesen med hjælpehypoteser eller ad hoc antagelser, men at der tales om flere metoderegler er uomtvisteligt. Men modsætningen er tilsyneladende og opløses når analysen gøres bredere end naturvidenskab og falsifikationsbegrebet sættes under lup: Videnskabsmanden skal aktivt sørge for at hun kan kritiseres. De andre regler som hun anvender herunder kontekstspecifikke – kildekritiske regler f.eks. – kan ikke generaliseres, men må underkastes hensynet til kritiserbarheden.⁶⁷

Kritikken eller den permanente og årvågne "kritiske attitude" er afgørende. Agassi formulerer Poppers indsats således: "han erstattede kravet om immunitet mod kritik (dvs. hypotesens verifikation, nb) med kravet om åbenhed for kritikken". Agassi fastholdt nødvendigheden af Poppers hensynsløse kritik mod Lakatos' kritik og efterfølgende forskningsprogramtese (om at lade nye teorier vokse sig stærke, beskyttede i begyndelsen mod hensynsløs kritik) med en understregning af det konstruktive og fremadgående i den rent "destruktive kritik".⁶⁸ Alt hvad der kan stilles i vejen for det ubetingede krav om kritik, så som krav om konstruktiv kritik eller krav om hensynsfuldhed over for kolleger eller

⁶⁷ Simon Calmar Andersen giver en spændende vinkel på et sådant metodehierarki ved med luhmanianske briller at læse en traditionel ('gængs') sociologisk metodelektur (Hellevik). Som sædvanlig provokerer Luhmann og i Calmar Andersens læsning produktivt til en forståelse af kritiserbarhedens centrale placering i det videnskabelige arbejde. Den videnskabelige "kommunikation (er) henvist til kritik, altså afvisning, altså konflikt. Ellers kunne forskere kun finde sammen i forherligelse af det allerede erkendte." hedder det med et Luhmann-citat. S. 53 Smid ikke metoderne ud med badevandet – Epistemologisk konstruktivisme og dens metodiske konsekvenser i *Dansk sociologi* nr. 3 november 2005 s. 45-60

⁶⁸ Joseph Agassi, A touch of malice, i: *Philosophy of the social sciences* vol 32 no 1 s. 107-119, her hhv. s. 113 og 109. Artiklen er et vredt opgør med både Lakatos' og Feyerabend's kritik af Popper. For at undgå at skulle tage entydig stilling i denne vigtige, skisma-agtige strid, læs en anden Popper elev John Watkins forsøg på at dele sol og vind lige mellem kombattanterne The propositional content of the Popper-Lakatos rift i: G. Kompis, et al. (ed.) *Appraising Lakatos: Mathematics, methodology and the man*, Kluwer, 2002 s. 3-12 – og selvfølgelig Steve Fullers fremragende skildring af skismaets udvikling.

rekvirenter, særlige "faglige" krav om empirisk grundlag, udgivelsesform osv. er grundskud mod livsnerven i forskningsarbejdet.

I en omfattende gennemgang af Poppers (manglende) betydning for metodediskussionen i de økonomiske videnskaber, trækker Lawrence Boland linierne skarpt op. De få antydninger af inspiration fra Popper er stort set alle inspireret af den forkerte Popper-tolkning som Lakatos satte i søen i halvfjerdserne, falsifikations-Popper, mens Poppers egen insisteren på den kritiske rationalisme som det centrale er fortiet.⁶⁹ Den popperske falsifikationisme blev omdrejningspunktet som man kunne forholde sig til, mens den grundlæggende critical approach forsvandt.⁷⁰ Det gælder især Blaug's indflydelsesrige metodelærebog i økonomi, som trak på netop Lakatos' Popper-kritik.⁷¹ Agassis artikel, som refererer til en helt anden Popper, som Boland viser har Poppers skrifter bag sig, overses. Boland viser overbevisende, at falsifikationismen ikke er Poppers men især Lakatos', og at den tjener særlige formål i stridhederne om at udvikle en empirisk orienteret modeltænkning i økonomien.⁷² Og igen anfører han et prægnant udsagn fra Agassi - som trods sin højstemthed for mig at se stemmer med en omhyggelig Popper-læsning:

⁶⁹ Dealing with Popper in economic methodology i: *Philosophy of the social sciences* vol 33 no 4 (2003) s. 479-498. Det er herfra inspirationen til at læse Agassis klassiske artikel fra *Economica* stammer. Mærkværdigvis nævner hverken Agassi eller Boland Poppers egne artikler fra samme tidsskrift, nævnt ovenfor. Fra en helt anden vinkel – i et opgør med den kritiske realismes Popper-kritik, afdækker Justin Cruickshank meget omhyggeligt og selvkritisk de samme fortrængningsmekanismer eller blinde pletter i Bhaskars og Sayers Popper-læsning og når frem til samme understregning af kritikens betydning *The usefulness of fallibilism in post-positivist philosophy: A popperian critique of critical realism* i *Philosophy of the social sciences* vol 37 s. 263-288.

⁷⁰ Boland op. cit. s. 481 f.

⁷¹ Op. cit s. 487

⁷² Op.cit. s. 486. Påstanden udvikles nærmere i Bolands artikel *Seven decades of economic methodology, A popperian perspective* i: Ian Jarvie et al. *Karl Popper: A centenary assessment, volume III*, op.cit s. 219—227, s. 221 f.

"Popper almost alone, and alone in our century, has claimed that criticism belongs to not to the hors d'oeuvre, but to the main dish".⁷³

Falsifikationskravet er blevet forbundet med plat empirisme – kun det iagttagelige og målelige kan behandles videnskabeligt. Men falsifikation eller påvisning af logiske og empiriske (data) fejl er kun en af de kritiske strategier. Boland siger:

" Hvis man i stedet for begynder med først at forstå den kritiske rationalisme og dernæst går over til at forstå falsifikation, så vil falsifikationen ikke blive opfattet som så stort et problem. Falsifikation er blot et af midlerne til at nå et mål. Når alt kommer til alt så kan én af kritikkerne af en fremlagt teori være at den er ufalsificerbar. Muligheden for at kritisere en teori kræver altså ikke at den opfylder en forhåndsbetingelse om at kunne falsificeres. Omvendt, som Popper forklarede det i 1963: Det korrekte svar på mit spørgsmål 'Hvordan kan vi håbe på at opdage og fjerne fejl?' er ... ved at kritisere andre teorier og formodninger og – hvis vi kan træne os selv til at gøre det – ved at kritisere vores egne teorier og formodninger ... Dette svar opsummerer en position som jeg foreslår at kalde 'kritisk rationalisme'" ⁷⁴

⁷³ Ibid. Citatet er fra Agassi, Science in flux. Footnotes to Popper i: *Boston studies in the philosophy of science* 3:293-323. Lakatos' og Feyerabends kritik af Popper er udtryk for "an absorbing hostility to the greatest development in 20-century philosophy, namely, Popper's idea that criticism is the hallmark of rationality, particularly in science." Agassi, A touch of malice op. cit. s. 108. Hele opgøret mellem, hvad Boland kalder Poppers disciple og Lakatos og hans mainstream venner får ind i mellem karakter af soap-opera. (s.162) Med en lidt ironisk distance beskrives denne gruppes særlige og hidsige forsvar for Popper (bl.a. Agassi, Bartley og Jarvie), Poppers berømte Tirsdags-seminarer og disciplenes fælles (og Bolands egen) sokratiske popperianisme med vægten på den kritiske attitude vendt mod Lakatos (og Blaug).Scientific thinking without scientific method i: Roger E. Backhouse (ed.) *New directions in economic methodology*, Routledge, London 1994 s. 154-172.

⁷⁴ Op. cit s. 489. Poppers tekst, Models, instruments and truth er optrykt i Notturmo (ed.) *The myth of the framework*, Routledge, London 1994. Et andet sted skriver Boland: "Testing by attempting to falsify someone's theory or explanation is just one of many types of criticism. And it is criticism, or more specifically a critical attitude, that is the hallmark of science. It is not falsifiability as both friends and foes of Popper seem to think he was saying." Seven decades ... op.cit. s. 225.

Popper bruger begrebet kritisk rationalisme allerede i *Det Åbne samfund* fra 1944-45 og interessant nok er der tale om sammenfatningen af en kritisk analyse af Oplysningens ubegrænsede fornuftstro, som er parallel med den kritiske teoris kritik af Oplysningens mørke side⁷⁵. Popper siger:

"... det (er) kun sandsynligt, at overdreven rationalisme vil være skadelig derved, at den har en tendens til at undergrave sin egen stilling og således fremme en irrationalistisk reaktion. ... (jeg vil) tilråde en beskeden og selvkritisk rationalisme, som anerkender visse begrænsninger. Derfor vil jeg i det følgende skelne mellem to rationalistiske positioner, som jeg kalder "kritisk rationalisme og "ukritisk rationalisme" eller "omfattende rationalisme".⁷⁶

The critical attitude eller criticism rejser trods den uafviselige påvisning af, at disse begreber udtrykker Poppers grundstandpunkt⁷⁷, en lang række problemer og minder umiddelbart om en stor, løftet moralsk pegefinger: Vær beredt, vær kritisk.⁷⁸ En kritik af Popper er derfor på sin plads, og et af de mest afgørende

⁷⁵ Det hævdes ofte, at Adorno og Horkheimers kritik af Oplysningen er pessimistisk, mens Poppers er optimistisk, jf. således Schanz, *Det historiske* op. cit.. Så vidt jeg kan se er de to samtidige analysers sigtepunkt det samme: den ensidige eller overdrevne fornuftstro eller tillid til rationalismen har medvirket til den irrationalistiske reaktion, forfatterne gennemlever. Deres svar på fornuftens undergraven af fornuften er forskellige – og her er Adornos og Horkheimers radikale kritik langt mere indsigtsgivende kapitalismens selvdestruktive kræfter end Poppers socialdemokratiske reformisme. Se min kritik af *Oplysningens dialektik* i Et kritisk blik på Marx og poesien i: Nils Bredsdorff og Niels Finn Christiansen (red.) *Det kritiske blik*, festskrift til Morten Thing, Tiderne skifter, Kbh. 2005, s. 243-264 her s. 258-62

⁷⁶ *Det åbne samfund* kapitel 24, II, her citeret fra *Kritisk rationalisme* op. cit. s. 123, *The open society* (1945) s. 217. Kritikken og selvkritikken er de afgørende faktorer.

⁷⁷ I den engelske udgave af disputatsen (1959) tilføjer Popper en note som endegyldigt viser dette. I selve teksten står: "I shall therefore say that the *objectivity* of scientific statements lies in the fact that they can be *intersubjectively tested*." (*The logic* op.cit. s. 44). I noten fra 1959 hedder det: "I have since generalized this formulation; for inter-subjective *testing* is merely a very important aspect of the more general idea of inter-subjective *criticism*, or in other words, of the idea of mutual rational control by critical discussion." (s. 44, kursiv i originalen)

⁷⁸ For en kritisk fremstilling af Poppers sidestilling mellem de grundlæggende metodeproblemer i naturvidenskab og samfundsvidenskab som ikke vægter 'den kritiske attitude', så meget som jeg gør se: Geoff Stokes, Karl Popper's political philosophy of social science i: *Philosophy of the social sciences* op. cit. Her henvises

problemer hos Popper er hans oftest optimistiske, idealiserende billede af videnskabsmanden – nødvendigheden af kritikken som drivkraft i vidensudviklingen bliver til at kritikken allerede er drivkraften i den praktiske videnskab. På den ene side understreges det, at videnskabsmanden skal *tvinges* til at læse sine resultater kritisk, ellers ser hun det, hun gerne vil se, på den anden side *ligefrem ønsker* hun at tale, så kritikerne kan forstå det. Med de nødvendige sociale institutioner til at sikre høflig og anstændig adfærd fremstår Poppers videnskabsmand som et lysende næsten altruistisk ideal. Men de seneste 20 års videnssociologiske undersøgelser har vist, at konstruktionen af videnskabelige data sker langt mere kompliceret end i Poppers model. Poppers uvilje mod at kritisere og reformere universiteternes institutionelle indramning af den kritiske attitude er omtalt, ligesom hans manglende fastholdelse ved at konkurrencen og modsætningen mellem videnskabsfolkene sætter nødvendigheden af institutionerne er påvist. Den frie konkurrence mellem ideer og tanker kræver personlige repræsentanter til at fremlægge tankerne som det korrekt hedder og "The personal representation must be institutionally organized if we wish to ensure that it works. And these institutions have to be paid for, and protected by law." Men det bliver netop ved de almene betingelser for ytringsfriheden " ... progress depends very largely on political factors; political institutions that safeguard the freedom of thought.: on democracy."⁷⁹ De sociologiske indsigter udnyttes ikke til konkret videnskabspolitisk kritik af de eksisterende (universitære og andre videnskabelige) institutioner.

6. Videnskabelige metoders sociale karakter

Jeg har før fremhævet, at Bourdieu i sin tidlige artikel (1975) om det videnskabelige felt på en række punkter fastholder Poppers kritiske indsigter i

dels til det forudgående citat fra noten i *The logic* og dels til Poppers *Open society* (1966) bd. II, s. 221 for at det store problem for samfundsvidenskaberne er manglerne omkring metodens offentlighed og åbenhed. En central opgave er at prøve at forbedre de institutioner, der muliggør denne offentlighed og dermed objektivitetsmålet.

⁷⁹ *The poverty of historicism* op. it. s. 154 f.

videnskabens og sandhedens sociale karakter og mod modsætningerne mellem de konkurrerende videnskabsmænd.⁸⁰

I den gamle artikel hedder det: "The struggle for scientific authority, a particular kind of *social capital* which gives power over the constitutive mechanisms of the field ... owes its specificity to the fact that producers tend to have no possible clients other than their competitors ... This means that in a highly autonomous scientific field, a particular producer cannot expect recognition of the value of his product ... from anyone except other producers, who being his competitors too, are those who least inclined to grant recognition without discussion and scrutiny."⁸¹

Nu er hans allersidste forelæsninger om samme emne blevet tilgængelige på dansk, og her genlæser Bourdieu sin gamle artikel i lyset af netop de nyere videnssociologiske indsigter. I forlængelse af Popper beskriver han videnskabsmanden som

"... underlagt et kollektivt overjæg i form af en institutionel kalden til orden, samtidig med at man er placeret i en gruppering af kritiske fagfæller og kolleger, som man skriver for, og hvis dom man frygter, men som på den anden side har

⁸⁰ Den diskursive strids produktive kraft – om universiteterne og fornuftskritikken i *Kritik som deltagelse*, op. cit. s. 190, hvor Bourdieus analyse af det tvangsmæssigt eller nødvendige venligt-fjendtlige samarbejde ses som det sociale grundlag for en mulig genopblomstring af kritikken som videnskabelig kommunikationsform. The specificity of the scientific field and the social conditions of the progress of reason in: *Social science information* vol 14 (1975) no 6 s. 19-47 her s. 23. Bourdieu henviser selv positivt til den gamle artikel (s. 62 i *Viden om viden* jf. nedenfor)

⁸¹ Bourdieus begreb om social kapital skal ikke behandles her, men kun benyttes som metaphor og henvisning til begreberne om konkurrence og kapitalakkumulation, som i et glimt gør det muligt at se den akademiske dagligdag præget af monopoldannelser, konkurrenceforvridende foranstaltninger, som forskerne forsøger at opstille som værn mod konkurrencetrykket. Det er sådanne historiske og institutionelle barrierer, der hæmmer kritikken og tendentielt destruerer det videnskabelige arbejde. Bourdieus analyse af den akademiske magtfordeling, kapitaldannelse, er en vigtig udvidelse og korrektiv til den teoretiske diskussion som er ført her. Som anført i indledningens redegørelse for universiteternes modsætningsfyldte grundlag må en videnskabspolitik medtænke både det venligt-fjendtlige samarbejde og beskyttelsen af de konkrete individers arbejdsforhold. Men det er næste skridt i analysen.

den betryggende egenskab, at de er udstyret med den nødvendige autoritet til at udstede én garanti for produktets kvalitet.”⁸²

Det venligt-fjendtlige samarbejde og den permanente kritik er ”præcis det forhold der gør, at den sandhed, der bliver anerkendt på det videnskabelige felt, ikke kan reduceres til et produkt af nogle bestemte sociale omstændigheder.”

(ibid.) Kort forinden har Bourdieu med tilslutning citeret Poppers centrale tese: ”Paradoksalt nok er objektiviteten snævert knyttet til den videnskabelige metodes sociale karakter...”⁸³ På Bourdieusk bliver det til følgende præcisering:

”Objektiviteten er et intersubjektivt produkt af det videnskabelige felt.

Objektiviteten er funderet i feltets fælles forudantagelser og er som sådan resultatet af en intersubjektiv enighed på feltet.” Og som hos Popper og Eco argumenteres for, at denne enigheds sandhed ikke er en tilfældig eller subjektiv sandhed, men at det videnskabelige arbejdes særlige karakter, indskrevet i det videnskabelige felt, bevirker, at dårlige fortolkninger dømmes ude:

” Objectivity, in the natural sciences as in the social sciences, rests not upon the assumed impartiality of "free-floating intellectuals," but rather on the logic of the public competition that, through the free and generalized play of criticism, puts a real symbolic policing at the service of a code of verification.”⁸⁴

På baggrund af sin meget kritiske diskussion af oftest radikalt konstruktivistiske videnssociologers indsigter – præget som de er i Bourdieus optik af

⁸² *Viden om viden og refleksivitet, Forelæsninger på College de France*, Hans Reitzels forlag, Kbh. 2005, s. 135. Se også Anders Mathiesens omfattende gennemgang af hele bogen og dens andre problematikker i Bourdieus videnskabsteori i *Dansk sociologi* 16. årg. januar 2006 nr 4 s. 127-138.

⁸³ Op. cit s. 134. I oversættelsen af Poppers tekst (fra *Det åbne samfund*) som er anført ovenfor bruges udtrykket 'ironisk nok'. Bourdieu gør sig en ukarakteristik anstrengelse for at distancere sig fra den døde hund, Popper: "Jeg kan her citere Popper ... selvom Poppers ærinde er et helt andet end mit".

⁸⁴ The peculiar history of scientific reason i: *Sociological forum* vol 6 (march 1991) s. 3-26. Henvisningen til artiklen blandt flere andre har jeg fået fra Anders Mathiesen op. cit. s135 ff.

mikrosociologiske analyser, der overser det videnskabelige felts strukturerende struktur – sammenfatter Bourdieu problemstillingen:

”En sandhed, der har været underkastet en diskussion og prøvning på et felt, hvor modsatrettede interesser og magtstrategier gør sig gældende, mister intet i værdi eller status, fordi den, der opdagede den, havde en interesse i at opdage den. ... Når sandheden kan fremstå som transcendent i forhold til de bevidstheder, der erkender og accepterer den som sådan – altså i forhold til de historiske subjekter, der erkender og anerkender den – skyldes det, at den er resultatet af en kollektiv kontrol- og godkendelsesproces, som er noget helt særegent for det videnskabelige felt. Det vil sige, at sandheden bliver til igennem og i kraft af det konfliktfyldte, men regelbundne samarbejde, konkurrencen påtvinger aktørerne, således, at særinteresser må vige, og modsatrettede interesser ophæves, hvilket i nogle tilfælde kan føre til, at alle spor af de omstændigheder, den (sandheden) bliver til under, forsvinder.”⁸⁵

På et enkelt vigtigt punkt fejllæser Bourdieu efter min opfattelse Popper og bekræfter dermed den herskende myte om Poppers diskussion af verifikationsproblemet. Hvis man opfatter falsifikationstesen som et generelt epistemologisk postulat⁸⁶, som Eco gør det ud fra opfattelsen af, at det er

⁸⁵ Op. cit s. 135 f. Skulle nogen synes, at dette ligner det Habermas synspunkt om det gode arguments overlegenhed, som jeg diskuterer i Den diskursive strids produktive kraft op. cit. har Bourdieu denne præcise kommentar til Habermas: ”Videnskabelige felter er altså universer, inden for hvis rammer de symbolske magtbalancer og interessekampe, de fremprovokerer, bidrager til at lade det bedste argument vinde. (I den henseende er Habermas teori korrekt. Problemet er, at den ikke rummer nogen overvejelser over de sociale betingelser, der skal til, for at disse universer etableres i første instans.)” s. 133. Det samme kunne som sagt siges om Popper mht. fraværet af eksplicitte universitetspolitiske reformideer.

⁸⁶ Og ikke som en beskrivelse af den konkrete forskningsproces, som han som nævnt idealistisk har en tendens til. Lakatos har helt korrekt kritiseret denne side af Poppers fremstilling, således: ”For Popper består fremskridtet af en uophørlig, ubarmhertig, revolutionær konfrontation med modige, spekulative teorier og gentagelige observationer, og den efterfølgende hurtige eliminering af de teorier der har tabt.” og han foreslår med sin forskningsprogramstese en mere virkelighedsnær tolkning, der lader forskningsarbejdet komme over sine ”børnesygdomme” uden at blive skudt ned Popper and the demarcation and induction i: *The philosophy of Karl Popper* (P. A. Schlipp ed.), Illinois 1974 s. 241-273 her s. 242 f. og s. 249, Poppers svar til Lakatos er

umuligt at fastslå den korrekte fortolkning, men ikke den forkerte, så bliver falsifikationstesen en kritisk sammenfatning af det venligt-fjendtlige samarbejde og sandhedens sociale karakter. Bourdieu fremstiller indholdet i dette standpunkt, men formulerer sig misforståeligt. I begyndelsen taler han i næsten popperske-darwinistiske termer⁸⁷:

”Videnskabelig viden er ... den viden, der har overlevet indvendinger, og som kan affærdige fremtidige indvendinger. En gyldig påstand er en påstand, der om ikke andet anerkendes i negativ forstand, fordi der ikke fremføres flere relevante indvendinger, eller fordi der ikke findes nogen bedre forklaring. ... blandt de konkurrenter, der deltager i stridighederne, er der om ikke andet enighed om, at man er enige om verifikationsprincipperne og de metoder, der skal tage i brug for at få bekræftet hypoteser.”⁸⁸

Det fremgår tydeligt, at sidste halvdel af citatet bruger begreberne verifikation og bekræftelse - som Popper jo kritiserer – uden indhold, dvs. de kan uden problemer erstattes af falsifikation og afvisning og dermed bringes i overensstemmelse med første halvdel. Denne uforsigtige omgang med centrale og omtvistede begreber fortsætter:

et studie i flabet afvisning og kontrolleret vrede, s. 999 ff.. Men Lakatos synes, jf. ovenfor, at ofre det afgørende i Poppers kritiske rationalisme, kritikken, og hans tilsyneladende mere realistiske beskrivelse tager sig også naiv ud set i lyset de videnssociologiske arbejder fra de sidste 30 år som Bourdieu støtter sig til og kritiserer. Uanset de sociale og historiske konventioner og 'rules of the game' og også Lakatos berettigede kritik af den ideelle forskningsproces, så beskriver Popper drivkraften i videnskabsfeltet som "udspringer af konkurrencens logik" (Bourdieu op. cit s. 133)

⁸⁷ I sin disputats fra 1934, *Logik der Forschung* (oversat til engelsk 1959 hvorfra der her oversættes) skriver Popper direkte ind i sådanne forestillinger "...what characterizes the empirical method is its manner of exposing to falsification, in every conceivable way, the system to be tested. Its aim is not to save the lives of untenable systems but ... to select the fittest, by exposing them all to the fiercest struggle of survival". *The logic of scientific discovery*, op.cit s. 42

⁸⁸ Bourdieu *Viden om viden* op. cit. s. 118

”Det videnskabelige faktum erobres, konstrueres og konstateres i en dialektisk kommunikationsproces mellem subjekter, hvilket vil sige gennem en verifikationsproces, en kollektivt produceret sandhed, der udkrystalliseres gennem forhandlinger...”⁸⁹

Men trods den sproglige forvirring fremgår det tydeligt, hvad Bourdieu mener kort efter:

”Modtagerne af en opdagelse tager ... del i verifikationsprocessen ved (forgæves) at prøve at tilbagevise eller ligefrem destruere den. Konstateringen af, at noget har videnskabelig gyldighed, indebærer at fænomenet er blevet kontrolleret og verificeret i en kollektiv kommunikationsproces, der resulterer i en generel anerkendelse ... Modstanderne tager del i verifikationsprocessen, i og med at de kritiserer, kommer med indvendinger og prøver at gendrive det postulerede.”⁹⁰

Det kunne være relevant – dvs. i fald der fandtes en universitetspolitisk eller forskningspolitisk offentlighed i ovennævnte forstand – afslutningsvist at fremhæve det poppersk-bourdieske-ecoske standpunkt i striden mod den postmoderne fornuftskritik, som Bourdieu formulerer næsten personlig og yderst emfatisk:

”Den omstændighed, at aftagerne af forskernes produkter næsten udelukkende er konkurrenter og dommere, der både er strenge, ambitiøse, kompetente og kritiske – hvilket alt andet lige indebærer, at gruppen som sådan er indstillet på og kvalificeret til at yde en hård kritik – alt dette, udgør for mig det arkimediske punkt, hvorfra det bliver muligt videnskabeligt at gøre rede for den videnskabelige fornuft, for at frisætte den videnskabelige fornuft fra en relativistisk reduktionisme og forklare, hvorledes videnskaben kan udvikle sig i

⁸⁹ Op.cit. s. 119

⁹⁰ Op.cit. s. 120

retning af stadig større rationalitet, uden at man er nødt til at henvise til en eller anden form for mirakuløs begyndelse”⁹¹

Der er grænser for fortolkning.

Mens både Popper og Bourdieu søger at sætte fingeren på de almene træk ved det videnskabelige arbejde, tager konstruktivisten og videnskabsfilosoffen Ian Hacking en anden vinkel op, der ligner Ecos afslappet pragmatiske og dog samtidig afgørende indgreb i debatten med de (nogen steder) dominerende konstruktivister. Om Poppers metode med dristige påstande og afvisninger siger han at sådanne generelle statements overser at metodespørgsmål opstår af konteksten. Dette skal imidlertid ikke stå i vejen for anerkendelsen af de 'store normative epistemologer'. ”We can make relatively nonjudgemental use of Popper, noting that the method he advocated is used and strikes us as sensible”⁹² og han fortsætter:

”Popper had strong normative views. He thought that the bolder a hypothesis, the more open to different types of testing and potential falsification, the better, the more scientific, the hypothesis. That idea was important, especially in the social sciences, at the time when there was a great thrust to inductive reasoning, to collection of data without any principle, and to generalization without enough hard questions being asked. One might see the harsher normative aspects of Popper’s philosophy as having an important prophylactic function at a certain point in the evolution of the social sciences. But now almost everyone in the social sciences has learned at least to mouth the injunction that hypotheses must be testable.”⁹³

Hvad Hacking har oversat er, at sådanne faser i samfundsvidenskabernes udvikling gentages eller, at socialvidenskabernes metodeproblemer ikke kan

⁹¹ Op.cit s. 93

⁹² *The social construction of what?* Op.cit s. 198

⁹³ Op.cit. s. 201

løses ved en fælles indsigt i og opfordring til, at det tidligere liv i synden må ophøre. Løsningen må tage udgangspunkt i en videnskabspolitisk debat om typer af institutionalisering af de harske normative krav og de sociologiske indsigter i det venligt-fjendtlige samarbejdes nødvendighed.

Litteratur

Agassi, Joseph: A touch of malice, i: *Philosophy of the social sciences* vol 32 no 1 (2002) s. 107-119,

Agassi, Joseph: Science in flux. Footnotes to Popper i: *Boston studies in the philosophy of science* 3:293-323.

Andersen, Jørgen Goul m. fl.: *Magt og demokrati i Danmark*, Magtudredningen, Århus Universitetsforlag, Århus 2004

Andersen, Jørgen Goul m.fl.: Replik til Curt Sørensen in: *Grus* nr. 72, 2004 s. 101-105

Andersen, Heine: Samfundsvidenskaber i videnssamfundet – muligheder og trusler in: *Grus* nr. 72 (dec. 2004)s. 7-28

Boland, Lawrence A.: Dealing with Popper in economic methodology i: *Philosophy of the social sciences* vol 33 no 4 (2003) s. 479-498

Boland, Lawrence A.: Seven decades of economic methodology, A popperian perspective i: Ian Jarvie et al. *Karl Popper: A centenary assessment, volume III*, Ashgate, Aldershot, 2006 s. 219—227

Boland, Lawrence A.: Scientific thinking without scientific method i: Roger E. Backhouse (ed.) *New directions in economic methodology*, Routledge, London 1994 s. 154-172

Bourdieu, Pierre: The specificity of the scientific field and the social conditions of the progress of reason in: *Social science information* vol 14 (1975) no 6 s. 19-47

Bourdieu, Pierre: The peculiar history of scientific reason i: *Sociological forum* vol 6 (march 1991) s. 3-26.

Bourdieu, Pierre: *Viden om viden og refleksivitet, Forelæsninger på College de France*, Hans Reitzels forlag, Kbh. 2005

Bredsdorff, Nils: *Diskurskritik – Om italesættelse af grænserne for fortolkning*, Skriftserie fra Roskilde Universitetsbibliotek nr. 40, 2003

Bredsdorff, Nils: *Diskurs og konstruktion, en samfundsvidenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivismen*, Forlaget Sociologi, Kbh. 2003

Bredsdorff, Nils Læsninger i udredningen af magten in: *Grus* nr. 71 s. 7-44

Bredsdorff, Nils: Et kritisk blik på Marx og poesien i: Nils Bredsdorff og Niels Finn Christiansen (red.) *Det kritiske blik*, festskrift til Morten Thing, Tiderne skifter, Kbh. 2005, s. 243-264

Bredsdorff, Nils: Den diskursive strids produktive kraft - om universiteterne og fornuftskritikken i Henrik Kaare Nielsen og Finn Horn (red.) Kritik som deltagelse, Klim Århus 2006 s. 151-191

de Bruin, Boudewijn: Popper's conception of the rationality principle in the social sciences i: Ian Jarvie et al. (eds.) *Karl Popper: A centenary assessment*, vol III, Ashgate, Aldershot, 2006 s. 209-217.

Calmar Andersen, Simon: Smid ikke metoderne ud med badevandet – Epistemologisk konstruktivisme og dens metodiske konsekvenser i *Dansk sociologi* vol 16 nr. 3, november 2005 s. 45-60

Collin, Finn: Kritik af diskursanalysens filosofiske forudsætninger i: Bøje Larsen og Kristine Munkgård Pedersen (red.) *Diskursanalysen til debat*, Nyt fra samfundsvidenskaberne, Kbh. 2002 s. 193-228

Collin, Finn: anmeldelse af Fuller, Kuhn versus Popper, Kuhn dekonstrueret – paradigmateteorien og dens anvendelse sat under lup i: *Social Kritik* nr. 96 december 2004 s. 43-51

Christiansen, Peter Munk og Lise Togeby (red.) *På sporet af magten*, Magtudredningen, Århus Universitetsforlag, 2003

Cruickshank, Justin: The usefulness of fallibilism in post-positivist philosophy: A popperian critique of critical realism i *Philosophy of the social sciences* vol 37 s. 263-288

Danmark som informationssamfund, muligheder og barrierer for politik og demokrati, redigeret af Jens Hoff, Magtudredningen, Århus 2004,

Dyrberg, Torben Bech, Allan Dreyer Hansen, Jacob Torfing (red.): *Diskursteorien på arbejde*, Roskilde Universitetsforlag, Roskilde 2000

Eco, Umberto: *Kant og næbdyret, Sprog og erkendelse*, Forum, Kbh. 2000

Eco, Umberto: *The limits of interpretation*, Indiana University Press, 1994

Eco, Umberto: A response by Eco i: Ross og Sibley (eds.) *Illuminating Eco, On the boundaries of interpretation*, Ashgate, Aldershot 2004 s. 193-199

Esmark. Anders Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen: Socialkonstruktivistiske analysestrategier – en introduktion i: *Socialkonstruktivistiske analysestrategier* redigeret af samme, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, 2005

Fenchel, Tom, Johnny Kondrup og Bjørn Quistorff: Sanders universiteter, kronik i *Politiken* d. 22.02.08.

Foucault, Michel: *The Order of Things*, et interview in: J.D.Faubion (ed.), *Aesthetics, Method, and Epistemology, Essential works of Foucault*, vol 2, The New Press, New York, 1998

Fuller, Steve: *Kuhn Versus Popper, Kampen om videnskabens sjæl*. Forlaget Sociologi, Frederiksberg, 2004

Greene, Jennifer C.: *Mixed methods in social inquiry*, Jossey-Bass, San Francisco, 2007

Grønnegård Christensen, Jørgen: Project Sander, kronik i *Politiken* 11.07.06

Habermas, Jürgen: Rationalitetskritikkens grunde vande in: *politisk revy* nr. 500 september 1986 s. 24-25, fra *Untiefen des Rationalitätskritik* in: *Die neue Unübersichtlichkeit*, Frankfurt 1985

Habermas, Jürgen: *The philosophical discourse of Modernity*, Polity Press, 1987 (da: *Politisk filosofi*, Gyldendal 2001)

Habermas, Jürgen: *Kraften i de bedre argumenter*, Ad Notam Gyldendal, Oslo 1999

Habermas, Jürgen, *Universitetets ide*, Oslo 1999

Hacking, Ian: *The social construction of what?* Harvard University Press, Cambridge, M. 1999.

Jacobsen Bo og Finn Collin: Kritisk rationalisme i: Lars-Henrik Schmidt, *Det videnskabelige perspektiv*, Kbh. 1991 s. 124-127

Jarvis, I.C.: Popper's republic of science i: *Popper letters*, japansk online tidsskrift vol 7, no 1 s. 1-12 i netversionen <http://www.law.keio.ac.jp/~popper/v7n1jarvie.html>, hentet 30.01.08

Jespersen, Jesper: *Makroøkonomisk metodologi*, Jurist- og økonomforbundets forlag, Kbh. 2007

Jørgensen, Dorte: Tankens frihed, Universitetet som symbol på demokratiet in: Claus Bryld og Søren Hein Rasmussen (red.) *Demokrati - mellem fortid og fremtid*, Tidernes skifter, Kbh. 2003 s. 129-144.

K. Klappholz og Joseph Agassi, Methodological prescriptions in Economics i: *Economica*, New Series vol 26 no 101, (1959) s. 60-74

Kvist, Jon, Niels Ploug og Torben Tranæs, Velfærdsstatens endeligt? Kronik i *Politiken* 27. Maj 2002 samt 13. og 22. juni

Kristensen, Jens Erik: Uheldigt knæfald for ny læringskultur, interview i: *Forskerforum* nr. 178, november 2004 s. 12

Lageux, Maurice: Popper and the rationality principle i: Ian Jarvie et al. (eds.) *Karl Popper: A centenary assessment*, vol III, Ashgate, Aldershot, 2006 197-208.

Lakatos, Imre: i: Popper and the demarcation and induction: *The philosophy of Karl Popper* (P. A. Schlipp ed.), Illinois 1974 s. 241-273

Larsen, Bøje og Peter Aagaard, *På en bølge af begejstring ... om statsstøttede videncentre og projekter*, Nyt fra samfundsvidenskaberne, Kbh. 2003

Mathiesen, Anders: Bourdieus videnskabsteori I *Dansk sociologi* 16. årg. januar 2006 nr 4 s. 127-138.

Mayntz, Renate og Uwe Schimank: Linking theory and practice: introduction i: *Research policy* 27 (1998) 747-755

Maus, Heinz und Friedrich Fürstenberg (Hrsg.): *Der Positivimusstreit in der deutschen Soziologie*, Luchterhand, Berlin, 1969

Merton, R.K.K *The sociology of science : theoretical and empirical investigations.* Merton, ed. by Norman W. Storer London : University of Chicago Press, 1973.

Nielsen, Henrik Kaare: Kultur- og samfundskritikkens aktualitet, indledningssessay i Henrik Kaare Nielsen og Finn Horn (red.) *Kritik som deltagelse*, Århus, Klim 2006 s. 11-32

North, Douglass: *Institutions, institutional change and economic performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990

Olsen, Johan P.: The Institutional Dynamics of the (European) University, *Working paper* no 15/March 2005, Arena, University of Oslo, Fås online <http://www.arena.uio.no>

Phillips, Louise: Socialkonstruktionistisk diskursanalyse in: Widell,(red.) *Socialkonstruktivismen under debat*, Modtryk Århus 2004 s. 40-64

Phillips, Louise og Kim Schrøder. *Sådan taler medier og borgere om politik: En diskursanalytisk undersøgelse af politik i det medialiserede samfund*, Magtudredningen, Århus Universitetsforlag 2004

Popper, Karl: The poverty of historicism i: *Economica* NS Vol.XI no 42 og 43 og vol XII no 46 1944-45,

Popper, Karl: *The open society and its enemies* vol II, 1. udg. , Routledge London 1945 og 5. udgave 1966

Popper, Karl: *Poverty of historicism*, Routledge & Kegan Paul, London 1957

Popper, Karl: *The logic of scientific discovery*, Hutchinson, London (1934) 1959

Popper, Karl: *Kritisk rationalisme, Udvalgte essays om videnskab og samfund*, Nyt nordisk forlag, Kbh. 1973

Popper, Karl: Introduction (1982) i: *Realism and the aim of science* edited by W.W.Bartly, III, bind I af *Postscript to the logic of scientific discovery*, Rowan and Littlefield, Totowa 1983

Popper, Karl: Induction i: *Realism and the aim of science* edited by W.W.Bartly, III, bind I af *Postscript to the logic of scientific discovery*, Part I The critical approach, Kapitel 1, Rowan and Littlefield, Totowa 1983

Schanz, Hans-Jørgen: *Det historiske, refleksioner over historie og metafysik*, kapitlet Karl Popper og det historiske s. 131-167, Modtryk, Århus 1996

Stokes, Geoff: Karl Popper's political philosophy of social science i: *Philosophy of the social sciences* vol 27 no 1 (1997) s. 56-70

Torring; Jacob: *Det stille sporskifte i velfærdsstaten – En diskursteoretisk beslutningsprocesanalyse*, Århus Universitetsforlag, Magtudredningen, Århus 2004

Tænketanken vedrørende forståelse for forskning, Forsk og fortæl, Videnskabsministeriet maj 2004, elektronisk udgave:
<http://www.vtu.dk/fsk/div/forstaelseforf/forskogfortael/index.htm>

Visholm, Sten: Diskursanalyse og psykologi – samfundskritisk refleksion eller krypterede beretninger fra livet i Claustum i: Bøje Larsen og Kristine Munkgård Pedersen (red.) *Diskursanalysen til debat*, Nyt fra samfundsvidenskaberne, Kbh. 2002 s. 229-265

Watkin, John: The propositional content of the Popper-Lakatos rift i: G. Kompis, et al. (ed.) *Appraising Lakatos: Mathematics, methodology and the man*, Kluwer, 2002 s. 3-12

Wenneberg, Søren: Jeg forsker, ergo praktiserer jeg – om min socialkonstruktivistiske sejlads ud i videnskaben, *MPP Working Paper* 3/2003

Wenneberg, Søren: Sisyfos' videnskab i: Peter Widell (red.) *Socialkonstruktivismen til debat*, Modtryk Århus 2004.

Zeuner, Bodo: Die freie Univesität Berlin vor dem Börsengang? Bemerkungen zur Ökonomisierung der Wissenschaft i: *Prokla, Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft* Heft 148, 37.Jg. 2007, Nr. 3 s. 325-350

Åkerstrøm Andersen, Niels: *Diskursive analysestrategier*, Nyt fra Samfundsvidenskaberne, Kbh 1999